

A-6620 III

Duplum

C. T. Strauss

Buddha ja tema õpetus

Tõlkinud K. M.

10114

Sõnavara kirjastus / Tartus
MCMXXIX

2

~~2-58255~~

165410

A-6620_{III}

Eessõna.

On selge, et see lühike kirjatöö seda suurt teemi täielikult ei või käsitada. Ta peamiseks sihiks on anda lühike, populaarne ülevaade Buddha elust ja õpetusest. Siin võib ka juhtuda eksitusi ja eelarvamisi, mida buddhismi kohta laiades ringides on alati leidunud. Kohe alguses tuleb tähendada, et neid eksimusi levitavad sageli isikud, kes esialgset ja õiget Buddha õpetust ei tunne, või ka need, kel on huvi seda valesi esitada. Algupärast buddhismi ei ole kusagil maal ega riigis ta esialgses puhtuses valitsemas. Isegi selle algatusmaal on ta brahmaanide ja muhameedlaste tagakiusamisel pea täiesti kadunud. Seal aga, kuhu ta tungis, sai ta endise usu osaks, mille tõttu ta ka enamvähem muutus. Et õiget buddhismi tundma õppida, peab vanemaid ja meile kättesaadavaid dokumente abiks võtma. Kõige kohasem ses suhtes on palikeelne Tipitaka. Seda kogu peetakse asjatundjate uurijate poolt õigeks. Tähtsamatel kohtadel on seal isegi Buddha enese sõnad üles tähendatud.

Et see töö saaks rahvapärasem, ei tsiteeri ma siin mitte kohti Tipitaka'st, vaid tarvitan neid jutumärkides, sest olen veendunud, et nad on õiged teksti tõlked,

nagu Neumann'i, Oldenberg'i, Pischel'i, Seidenstücker'i, Rhys Davids'i, Schmid'i ja Smith'i töödes.

Originaalväljaanded nende autorite poolt ilmusid internatsionaalses abikeeles ido's. Saksakeelses väljaandes käsitatakse mõningaid kohti täielikumalt, et neist kergemini aru saada. See ei ole siis ka mitte otsekohene tõlge, vaid vaba ümbertöötus, kusjuures originaalteost on hoolsasti silmas peetud.

Buddha elu.

Buddha sündis umbes aastal 560 e. Kr. Sõna Buddha ei ole mitte pärisnimi, vaid aunimi, nagu Messias või Kristus Jeesusel. Selle pärast peame ka «Buddhat» aunimena mõistma. Kuid see nimi on Öhtumaal kodunenud ja pruugitakse teda pärisnimena. Selle sõna tähendus on Ärganu, Valgustatu. Buddha isikunimi oli Siddhattha, perekonnanimi aga Gótama. Ta oli sündinud Sakya soost. Tema kaasaeglased nimetasid teda Gótama, kuid ta järelkäijad hüüdsid teda Buddha, Valgustatu. Tema ise nimetas end tihti Tathágata, mis tähendab Lõpetatu.

Buddha isiklikust elust puuduvad meil täielikud teated, sest tema järelkäijaid huvitas enam ta õpetus. Kuid siiski on olemas mõningaid teateid ta elu kohta. Näit. eessõnas mainitud kogudes leiduvad kõned, missuguseil andmeil saame ta elust võrdlemisi ustava pildi. Kindlasti on teada ta elust tähtsamad sündmused. Et Buddha on elanud, on ümberlökkamatu tõsiasi, ka on teada, kus ja millal. Vanad teated

buddhistide pühades kirjades Buddha kohta on ka teistes selleaegsetes kirjades (isegi Buddha vastaste poolt) tõeks tunnustatud. Peale selle on olemas väga vanu kaljudesse ja sammastesse raiutud kirju, millede ustavus väljaspool kahtlust. Ka need väidavad, et Buddha on elanud, ja sisaldavad ühtlasi ta õpetuse peamotiive.

Praeguse India ja Nepali piiri lähedal leiti hiljuti üks sammas, mille keiser Asoka umbes III aastasaja keskel e. Kr. oli lasknud püstitada. Selle samba peale on selleaegses keeles ja kirjas kirjutatud: «Siin sündis Buddha, õpetatud mees Sakya soost.» Seal lähikonnas leiti ka üks telliskivist mälestussammas, mis täiesti põõsastesse mattunud ja selletõttu loomulikule künkale sarnanenud. Avamise juures leiti sealt kiviastjas, milles oli mitmesuguste riistade hulgas ka üks kuldsete ilustustega kristallvaas, mis süsinenud luude ja tuhaga täidetud. Sellele vaasile oli graveeritud: «See on suurvaim Buddha jäänuste astjas; püha koht Sakya soost vendadele ja õdedele ühes poegade ja naistega.» Kõik need asjad: kiviastjas, kristallvaas, ehted, luud ja tuhk on praegu Kalkutta muuseumis, kus nende ridade kirjutaja neid nägi. See leidus on eespoolnimetatud kirjades leiduvate teadete tunnistajaks. Nimelt et Buddha surnukeha põletati ja tuhk jagati 8-sse ossa,

millest üks osa oli Sakya soo käes. Ka teised osasaajad hoidsid Buddha jäänuseid kui pühadusi. Üks säärane mälestussammas leiti hiljuti veel Peshavaris Loode-Indias. Nii siis Buddha ei olnud mitte päevakangelane, nagu mõned euroopa õpetlased enne selle mälestussamba leidmist tõendasid. Ta oli inimene, ja nii nagu inimest, mitte kui jumalat, austatakse teda buddha-usulistest maades.

Buddha sündis kusagil metsas Kapilavatthu linna lähedal. Kapilavatthus olid selajal valitsemas Sakya soost vürstid. Buddha isa nim oli Suddhódana. Ema Maya suri 7-dal päeval pärast Buddha sünnitamist. Buddhat kasvatatas ta tädi Pajápati, poisi pärastine võõrasema. Pajápati sai hiljem esimeseks naissoost Buddha ordu liikmeks. Selle ordu naiskond asutatigi tema palvel. Oma noorea saatis Buddha suures toreduses ja pillamises mööda. Naiseks kosis ta omale naabrusesolevast vürstikojast printsessi, nimega Yasódhara, kes talle poja Rádhula sünnitas, kes ka orduvennaks sai, seal aga mingit silmapaistvat tegevust ei avaldanud, kuid on siiski pärastise Buddha põgenemise tõendajaks.

Legend jutustab: Buddha teinud kord 4 väljasõitu linna lähedale parki. Esimesel reisisil kohanud ta abitud vanakest, teisel raskesti haiget, kolmandal surnut ja viimasel üksiklast.

Esimesed kolm juhtumit panid Buddha sügavalt inimkonna kurva saatuse üle järele mõtlema, kuid 4-as kohtamine näitas talle ilma muredest ja raskustest lakkunud inimese õnne ja hingelist rahu. Iga kohtamise ja oma hingeliste elamuste üle mõtles Buddha tõsiselt järele. Ta oli mõtlejaks otsekui loodud. Oma lossi tore-duse ja hiilguse üle tundis Buddha ainult põlgust ja ta otsustas kodust lahkuda, oma naise ja lapse maha jätta ning hakata elama vaikset üksiklase elu. Rahu oli tal tarvis, et õieti tundma õppida inimsoo murede ja kurbuste põhjusi ja pühenduda selle leidmiseks, mis võiks olla inim-murede kergendajaks. Ühel ööl põgenes ta ära. Saatjaks oli tal ta truu teener, kelle ta, kui oli juba küllalt kaugel, saatis teatega koju tagasi. Buddha lahkumine omaste juurest ja asumine üksildusse nimetatakse Suureks Lahti-ütlemiseks. Lahkudes oli Buddha 29 aastane.

Kõige esiti läks Buddha ühe kuulsa õpetaja juure, et selle ilmavaatega tutvuda. Sellest õpetusest ei saanud ta rahuldust. Ta läks ühe teise juure, kuid pettus samuti. Et Buddha hiljem kuulutatud õpetus on vastukaja leidnud Sankhya ja Yoga filosoofiast, siis on see oletus kaunis tõenäoline, et need õpetajad, kelle nimed meil teada, olid sellesama filosoofia voolu pooldajad. Buddha lahkus kodust selle mõttega, et valju askeesi läbi hingepuhastust

saavutada. See oli selleaegne india komme ja püsib osalt praegugi veel (fakiirid, yogad). Usuti, et lihasuretamise läbi saab inimene valgustatud. Buddha lähikonnas elasid veel 5 askeeti, keda Buddha oma hoole ja suure tahtejõuga ületas, nii et nad varsti teda kui kõrgeimat austasid. Legend jutustab, et Buddha läinud oma lihasuretamises niikaugemale, et ta püüas ainult ühe riisi juure söönud, mille tõttu ta oma keha nii ära kurnas, et ühel päeval mõistusetult maha langes. Üks karjane, kes juhtus sealt mööda minema, äratas ta jälle ellu. Nüüd nägi Buddha, et ta on olnud vale teel, mida mööda ei või jõuda kõrgele eesmärgile. Ta hakkas jälle korrapäraselt sööma, askeetilisist toimetustest loobudes. Temast lahkusid teised 5 seltsilist, sest nad pidasid teda jooksiikuks, kes kõrvale hoiab kohtu karistuse eest. Nüüd jäi ta täiesti üksi ja võis anduda ülitähtsate küsimuste arutamisele. Ühel ööl veendus ta, et on saavutanud eesmärgi: ta oli nn. «4 püha tõelikkust», mida ta õpetuse aluseks ja buddhismiks hüütakse, leidnud. Selle leiduse tõttu oli ta saanud Buddhaks, Ärganuks, Valgustatuks. Sellest ajast, kui ta isamajast lahkus, oli möödunud 6—7 aastat. Seega oli ta 35 a. vana, kui ta Buddhaks sai.

Tema otsimiste ja sagedaste nurjaminekute kirjeldus on loomulik ja tõenäoline; kui

teda kui jumalat oleks tahetud kujutada, oleks see jutustus kõlanud tingimata teisiti. — Tõesti hea jutustuse väärtuslikkuse ja usutavuse tunnus! Legend jutustab, et «valgustus» sündis wesakikuu täiskuisel ööl. Wesak vastab umbes meie maile. Sellepärast on igal maal, kus Buddha usk valitsemas, kõik täiskuu ööd pühad, iseäraliselt pühad aga nimetatud kuus. Kes ei ole olnud lõunamaal, ei või enesele ette kujutada seda toredust ja hiilgust, mis valitseb seal niisugusel täiskuu ööl.

Seda kohta, kus Buddha sai valgustatud, nimetatakse nüüd Buddha Gaya'ks. Sinna ehitas keiser Asoka templi, mis veel praegu alles on ja hiljuti restaureeriti. Selle templi kõrval kasvab puu (*Ficus religiosa*), mis on arvavasti sama puu, mille all Buddha sai valgustatud. Sellest vanast puust lõigati üks oks ja istutati Anuradhapurasse, selleaegsesse Ceyloni pealinna. See sündis siis, kui keiser Asoka oma poja Mahinda ja tütre Sanghamitta, kes mõlemad ordu liigeteks vastu võetud, Ceyloni saarele saatis Buddha õpetust kuulutama. Nad mõlemad töötasid tagajärjekalt, sest Ceyloni kuningas ühes perekonnaga ja suurem osa saare elanikke said ümber pöördud. Seal on buddhism tänapäevani võrdlemisi puhtal kujul püsinud. Sellest väikesest oksast, mille Sanghamitta enesega kaasa võttis ja sinna istutas, on

nüüd võrsunud suur puu. Selle puu eest on hästi hoolitsetud, nii et ta on praegu umbes 2200 aastat vana ja kasvab arvatavasti veel mõni sada aastat. Siin olgu tähendatud, et see on vanim ajalooline puu kogu ilmas. Nende ridade kirjutajal oli juhus näha neid puid nii Buddha Gayas kui ka Anuradhapuras, ja ta peab tunnistama, et ta neid nähes oli väga liigutatud.

Pöörame Buddha juure tagasi. Nagu jutustatakse, elas Buddha nüüd mõne nädala rahulikult «vabastumise pühadust maitstes». Arvatavasti plaanitses ta, millise süsteemi järele oma õpetust avalikkusele kuulutada. Algukses oli ta kahevahel, kas inimesed, kes teiste vaadete poolehoidjad, tema õpetust saavad mõista või mitte. Lõpuks pääsis temas esimene arvamine võidule, sest ta oli veendunud, et on mõningaid, kes suudavad ta sügavast mõttest aru saada. Nii asus ta teele oma õpetust rahvale kuulutama, sõnadega: «Olgu avatud kõigile surematuse värav, kel kõrvad, tulgu ja kuulaku!»

Indias oli juba sel ajal tsivilisatsioon kõrgel järjel. Kaubandus ja tööstus õitsesid, sest sageli kuuleme meie rikastest kaupmeestest ja käsitöölisest. Juhtivad klassid olid aadel ja brahmaanid. Maa oli jagatud mitmeks riigiks, millest tähtsamad olid Mágadha ja Kósala ku-

ningriigid, mille kuningad Bimbisara ja Pasé-nadi said agaramaiks Buddha järelkäijajaks. Peale nende oli veel palju vähemaid vürstiriike, näit. Sakya, kust soost ka Buddha oli. Ei puudunud Indias sel ajal ka vabariigid ja vabad linnad, milles teatud patriitsi sool olid eesõigused. Brahmaanid olid preestrid, kuid nad ei olnud veel oma võimu haripunktini jõudnud, võimu pärast tuli neil kaua võidelda aadliseisusega. Rahvas näis olevat igapidi õnnelik ja rahul oma seisukorraga: sotsiaalsetest rahunustest ei ole sealt maalt midagi kuulda. Isegi sõjajuhtumitel, mis sagedased, kannatas rahvas vähe. Sel ajal kui sõjameeste käst (aadel) sõdis, võisid teised rahulikult oma tööd teha. Valitsemas oli vilgas vaimline elu, iseäranis usulisis ja filosoofilisis küsimusis. Kõigi nähtuste üle mõeldi sügavalt järele, iseäranis tähtsaks sai inimese pärasturma saatuse küsimus, mille kallal kaua pead murfi. Teisi uske ei arvustatud, sest oli valitsemas suurim südamefunnistuse vabadus. Nii nagu vanas Greekas, nii oli ka siin mitmesuguste vooludega filosoofia koole, näit. materialistid, kes pühakirja Veda autoriteeti ei tunnustanud, sofistid, kes juba seekord olid libedate angerjate ja moonutajate nime all tuntud, fatalistid, kes õpetasid, et kõigi saatus on ette määratud, olgu inimene siis hea või paha, ja viimaks olid veel skeptikud, kes

kõiges kahtlesid. Vaieldi vaba tahte ja tarvilikkuse, hinge surematuse ja jumaluse üle. Jumalat kujutlesid nad endile kui isikut, osalt kui olevust, neutrumit. Oldi rõõmus, sest arvati, et vesi võib pattudest puhtaks teha. Kuid siis oleks pidanud kalad ja konnad olema pühaimad loomad.

Rändavad õpetajad käisid ühes oma õpilasiga maad mööda ringi ja korraldasid kõneturniire, kust kõik klassid võisid osa võtta. Sellest on näha, et India kliima ei sureta mitte inimese mõtlemist ja teguvõimet, nagu mõned väidavad. Niisuguse olukorra juures pidi Buddha algama oma tegevust. Kõige esiti mõtles Buddha 5 üksiklase peale, kellega ta oli ühes elanud ja kes teda olid maha jätnud. Need elasid Isipátanas Benaresi linna lähedal pargis, ja sinna pööris Buddha ka nüüd oma sammud. Kui need 5 nägid teda tulemas, otsustasid nad teda mitte tervitada ega mingit alanduse tundemärki avaldada, sest nad pidasid teda ikkagi veel kelmiks. Kuid mida lähemale Buddha neile jõudis, seda vähem suutsid nad oma otsusest kinni pidada; nad pakusid temale istet ja vett jalgade pesemiseks. Neile pidas Buddha oma esimese kõne, mis on meil praegu veel tema oma sõnadega alles, sest see on maksev kui tema õpetuse põhilause (Buddha õpetuse kirjelduse juure lisan ma ka

selle kõne tõelise teksti). Kohe alguses tunnistas üks kuulajatest end selle õpetuse poolehoidjaks ja pea sellejärele ka teised neli. Selle koha peale, kus «õigluse ratas veerema hakkas», püstitas keiser Asoka suurepärase monumendi, mida ka nende ridade kirjutaja vaatamas käis.

Ümberpöördujate arv kasvas alatasa. Pea oli nende arv juba 60-neni tõusnud. Nüüd saatis neid Buddha ühekaupa laiali õpetust kuulutama, seejuures neid õpetades : «Minge nüüd, jüngrid, paljude õnneks, jumalate ja inimeste õnnistuseks, tervele ilmale kaasatundmise pärast; kuulutage õpetust, mis väarik alguses, keskel ja lõpus, kuulutage seda kui puhast ja täielikku püha elu!»

Olgugi et ei olnud kerge õpetusest lühikese aja jooksul aru saada, et teda teistele võiks õpetada, oli see siiski esimestel jüngritel võimalik, sest nad olid kõik selleaegsete filosoofiliste süsteemide tundjad, pärit haritud ringidest, peaaesjalikult Brahma kastist. Siit ei või järeldada, et Buddha omale poolehoidjaid ainult haritud ringidest tahtis saada, ei, ta jutlustas kõigile, alamatele ja ülematele, ilma mingisuguse klassi või kasti vahel vahet tegemata. See oli sel ajal täiesti omapärane nähtus. Selleaegne (ühtlasi ka praegune) Indias valitsev religioon brahmanism ei olnud mõeldud mitte alamatele kastidele, vaid ülematele. Kastisüs-

teem on Indias seaduslikult maksma pandud. Seadus keelab alamatele klassidele pühakirja Veda õpetamise, selles suhtes seadusest üleastujat karistatakse surmaga. Niisuguseil tingimustel oli Buddha raske töötada. Oma kõnedes tarvitab Buddha Mágadha maakonna rahvakeelt, aga mitte õpetatute sanskriti keelt (pali keel, milles vanemad dokumendid ja teated buddhismist kirjutatud, on Mágadha keelemurre). Ta ütles kord: «Igaüks võib omas keeles õpetust tundma õppida.» Ta ei lasknud ainult jüngreid oma õpetuse peamotiive teada, vaid seda pidi kõik rahvas teada saama. Seega on buddhism esimene misjoni usk.

Siin esitan ühe jutustuse buddhistlikust raamatust, mis näitab, kuidas Buddha oskas inimeste südameid võita. Ühel noorel naisel Kisagótamil suri ta ainuke laps. Oma suures kurvastuses ei suutnud ta uskuda, et laps surnud. Naine ruttas tuttavate juure nõu küsima, kuidas võiks last äratada. Talle vastati, et ainuke, kes teda aidata võiks, on Buddha. Ta läks Buddha juure. Viimane märkas kohe, et ainult trööstimine ei või teda rahuldada ega ta kurbust vaigistada. Ta käskis naist tuua ühe sinepitera, kuid seda pidi ta tooma niisugusest majast, kus veel kedagi pole surnud. Naine läks. Ta oli rõõmus, sest ta laps näis päästetud olevat. Kuid ta üllatus oli suur, kui ta

kusagil ei leidnud maja, kus ei oleks kedagi surnud. Inimesed vastanud talle: «Mis mõtled sa? Elusaid on vähe, kuid surnuid palju!» Nüüd mõistis naine, et tema kurbus ei ole ainuke, vaid üldine ja möödapääsmatu. Ta mure rauges pea, ta mattis oma lapse ja astus buddhistide kogudusse.

Buddha jutlustas oma surmatunnini, s. o. umbes 45 aastat, rännates ühest kohast teise, kusjuures tal oli alati suur hulk jäungreid saatjaks kaasas. Oma vennastuse reeglite järele sõi ta päevas ainult 1 kord (enne lõunat) ja sedagi lasi ta kui armuandi pakkuda. Buddha pööris kuningaid, aadlikke, brahmaane, kauplajaid, töölisi, mehi ja naisi igast klassist ümber, ja paljud neist said vennastuse liigeteks või heategijajaks vennastusele. Buddha oli osav jutlustaja. Oma kõnedega oskas ta enesele alati pooldajaid võita. Kõnedes tarvitas ta sageli võrdlusi, kuid tegi alati teravat vahet piltliku ja tõeliku mõtte vahel. Buddha suri umbes a. 480 e. Kr., saades seega 80 aastat vanaks. Enne surma jäi ta haigeks, sest talle oli antud süüa seeni, mis olid kihvitatud. Ta oli siiski nii heatahtlik, et ütles: «Ei või minu toiduandjat sepp Cunda't sellepärast mitte laita, vaid kiita, et ta mulle viimast korda süüa andis.» Buddha surmaaasta ei ole meil kindlasti teada. Uuemate, põhjalikumate uurimuste järele arvatakse seda 483.

ja 477. aastate vahel olevat. Kõige uuema (Fleet'i) uurimuse järele oleks see aeg olnud 483. a., kus isegi kuupäev määratud, nimelt 13. oktoober. Kuid see arvamine ei ole põhjendatud. Tuleks kannatada, mis ütleb teine pool. Ceyloni saare buddhistid arvavad Buddha surmaaasta oma ajaloo Mahavamsa järele 543. a. e. Kr. olevat. Nad nimetavad meie 1921. aastat alates wesaki täiskuust (21. mai) 2465. aastaks.

Oma viimasel elutunnil jutlustas Buddha oma jüngritele, kes ta juures olid, ja ühtlasi tuletas neile meele oma õpetuse peapunkte. Kui temalt küsiti, kes saab peale tema surma vennastuse juhiks, vastas ta, et juhtideks olgu vennastuse reeglid ja ta õpetuse põhilause. Kui ta jünger ja alatine kaaslane Ananda temalt küsis, kuidas teda peale surma peab austatama, siis ütles ta: «Ma ei soovi mingit iseäralikku auavaldust. Need minu jüngrid, kes alati mu õpetuse järele elavad ja selle täienemiseks töötavad, austavad mind kõige paremini.» Ta viimased sõnad olid: «Kõik asjad on kaduvad, töötage väsimatult oma päästmiseks. (Sõna, mis siin päästmine tõlgitud, võib tõlkida ka sõnaga vabastamine.) Buddhistide päästmise mõiste tähendab vabastuda muredkõidikuist, ei mitte hinge üleminekut Brahmase, nagu brahmaanid õpetavad, ega igavest elu taevas, nagu ristiinimesed arvavad.

Buddha suri oma sündimiskoha lähedal Kusinaras. Ta keha põletati kuningliku auga ja jagati, nagu juba nimetatud, 8 ossa, mis hoitakse alles suurtes kuplivormilistes monumentides.

Selles lühikeses teates Buddha elu kohta on nimetatud ainult tähtsamad sündmused, kuid siiski võib tõega tunnistada, et ta oli väljapaistvaim inimene, kes kunagi elanud. Ta mõju oma kaasaeglastele oli valdav, sõna kõige paremas mõttes. Kaasaeglased ütlesid ta kohta: «Ta elab nagu ta räägib ja räägib nagu ta elab.» Ta alandus oli niisama suur kui ta kaastundmus ja armastus kannatava inimsoo vastu. Kui lugeda ta jüngrite kirju, siis alles näeme, millise armastuse ja entusiasmiga nad tema küljes rippusid. Kõik tahtsid alati tema juures olla, kus ta ka ei olnud. Et neid trööstida, kes pidid temast kaugel olema, ütles ta: «Kes elab mu õpetuse järele, see on alati mu ligi.» Ei ole nüüd imestada, kui pärast ta surma, peaasjalikult neis mais, kus buddhism laiali lagunenud, tekkisid legendid ta elust. Inimesed püüavad alati oma suuri mehi ja kangelasi jumaldada. Ma ei hakka siin neid legende nime-tama, see viiks väga pikale, olgugi et need on väga ilusad ja poeetilised.

Ka veel tänagi pannakse lilli Buddha kujude ette, kuid mitte nagu ohvrit jumalale, vaid et

sellega avaldada lugupidamist ja austust. Sellega püütakse teda tänada kui parimat ja targemat inimest, sest ta on annud tervele ilmale oma õpetuse. Lause, mida sellejuures tarvitati ja veel tänapäev tarvitusel, käib nii: «Ta on suurvaim, isand, täielikult valgustatu, täielik tegevuses ja teadmises, õnnistatu, ilmatundja, võrratu, karmide inimeste juht, jumalate ja inimeste õpetaja, Buddha.

Õpetus (Dhamma).

Termin Dhamma, millega buddhistid oma usku tähendavad, on tõlgitav sõnadega: õpetus, seadus, norm, usk, ilmakord jne., nii nagu seda lause mõte nõuab. Tõelikult ühendatakse kõik need mõisted ja on buddhistidele selleks, mida meie nende ülalloeteldud sõnade all mõistame.

Meie võime algbuddhismist ainult nii aru saada, kuidas seda on seletatud nn. lõuna buddhismi pühades kirjades. Need pühad kirjad on pali keeles kirjutatud, keeles, mis niisama sarnane sanskriti keelele, kui itaalia keel ladina keelele. Seda kogu nimetatakse Tipitaka, s. t. kolm vakka, sest ta on jagatud 3 ossa, millest igaüks ühes vakas alal hoiti. Olgugi et see kogu on kirja pandud mõned aastasajad peale Buddha surma (esimesel aastasajal e. Kr.),

võime siiski ta teksti pidada õigeks. On tõsi, et Buddha ajal osati kirjutada, kuid nende ainete puudusel, mille peale kirjutati, tarvitati kirja kivisse raiutult avalikkudeks kuulutusteks. Indialaste meelespidamisvõime oli ja on nii suur, et isegi praegu on suuremal osal munkadel ja vaimulikkudel pühad raamatud peas, olgugi et need kirjad kõik kuivatatud palmilehtedele vajutatud. Prof. Max Müller, üks tähtsamatest uurijatest sel alal, ütles, kui ka need kirjad kõik ära hävitada, võib neid siiski jälle nende isikute poolt sõnasõnalt üles kirjutada lasta. Selleks et neid kõnesid jne. meeles pidada, tarvitati väga head võtet: Selle asemel et ütelda oma igapäevases kõneluses sõnu «ja» ja «ehk» jne., öeldi pühast kirjast mõni lause, peajasjalikult tähtsam. Need kirjad on ka sellessamas vormis üles tähendatud, s. o. ühes kõigi kordamistega. Esimesel pilgul või kuulamisel paistab meile see võõrastav, kuid lühikese aja jooksul võib nendega ära harjuda. Need tähtsate lausete kordamised kõlavad ilusalt keeles suurepäraselt ja jäävad meile ruttu meele. Kuid ühes sellega on tabatud veel tähtsam siht, nimelt et tekstid on õiged ja iga vähemgi kõrvalekaldumine esialgselt tekstist silma torkab.

Buddha kõned algavad alati sõnadega: «Nii olen ma kuulnud.» See tuleb sellest, et

peale ta surma tema jüngrid kord koosolekut pidasid, kus igaiüks seda kõnet meele tuletas, mida ta oli kuulnud ja mis talle oli meele jäänud. Sellepärast on meil paljudel juhtumitel mitte ainult mõtted, vaid Buddha enese sõnad.

Selleks et Buddha õpetuse sissu tungida, tutvume kõige esiti selle kõnega, mille ta pidas viiele üksiklasele ja mis seega oli ta esimene kõne. See on meil tuntud nime all: Dhāmmacākkappa-vāttana — Sutta, «Õigluse riigi asutamiskõne», ehk sõnasõnalt «Ratta veerema paneku õpetus». See on ühtlasi terve õpetuse aluseks ja sisaldab eneses nn. 4 pühalikku tõsilause. Sisu on tal järgmine: Nii olen ma kuulnud. Kord viibis Suurvaim Benaresis Isipátana hiies. Seal rääkis ta viiele mungale:

On olemas kaks äärmust, mille eest see, kes pääsemisele püüab, peab kõrvale hoiduma. Esimene äärmus, püüe kirgedest ja mõttelisist himudest vabaneda, on üldine ja alatu. Teine äärmus, liialdatud askees ja enesepiinamine, on autu, murerikas ja sihitu. Ainult kesktee, mida tõsidusetundja leidnud, hoiab ära eksiteelt, avab silmad, annab mõistust ja viib tarkusele, vabastusele, valgustusele, nibbanale. See on aus 8-a liikmeline tee, nimelt: õige tundmine, õige meel, õige sõna, õige tegu, õige elu, õige püüe, õige hingepuhtus, õige kontsentratsioon.

Sellele järgneb tõelause valudest: sündi-

mine on valu, haigus on valu, surm on valu, mure, viletsus, kurbus, ahastus on valud; seotus vastikute asjadega on valu, lahusolek armsaist asjust on valu, ihaldatava mittekättesaamine on valu; lühidalt viis takistuste liiki on valud.

Sellele järgneb tõelause valutekkimisest: see on ligiolekut ja lõbuhimu toov, kord siin, kord seal himu lõbutseda. Nimelt: püüie vaimu kire järele, püüie ligiolekut saavutada, püüie hävitada.

Sellele järgneb tõelause valukergendusest: see on täielik loobumine, mahajätmine, hukkamine, möödasaatmine.

Sellele järgneb tõelause valukergendusele viivast teest: see on aus 8-a liikmeline tee, nimelt: õige tundmine, õige meel, õige sõna, õige tegu, õige elu, õige püüie, õige hingepuhutus, õige kontsentratsioon.

Need vähesed laused näivad olevat esialgu väga lihtsad, selleks et olla suurele usule ja filosoofiale aluseks, kuid kõige selle peale vaatamata on siiski tarvis sügavat uurimist, et nende tähtsusest ja mõjust õieti aru saada. Ainuke tee selleks on neid tihti lugeda ja sügavalt nende üle järele mõelda. Siin püüan ma nende tähendust lühidalt selgitada.

Esimene tõelause ei tarvita palju selgitamist. On ainult tarvis kõrvad ja silmad lahti hoida, et veenduda, et elu on valu ja võrdlemisi lühike

aeg, millal ei kehaliselt ega vaimliselt ei kannatata, on ainult valu viivitajateks. Ei ole tarvis näit. ilmasõja peale mõelda ta kõige valu ja pisaratega, sest seda võib kui ebaharilikku mõista, kuid on ainult vaja käia haige-, vang-, hullu- ja tapamajades, et veenduda esimese tõelause õigluses. Kes nii egoist ja pime, et ta ei näe seda mõõtnatut valu, ehk kes usub, et «see ilm on kõigist mõeldavatest parem» (Leibniz), see ei saa mitte Buddha õpetusest aru. Sellevastu peab aga väljendit „5 takistuste liiki“ püüdma selgitada. Buddha jagab inimese teadusliku meetodi järele viide ossa: keha, tundmus, tähelepanek, psüühiline alus — alateadvus ja arusaamine (teadvus). Need kõik üksikult ja ka koguna on kaduvad. Sellepärast on see takistuseks neist mööduvatele asjadele, ehk teiste sõnadega: isikule autu ja viib varem ehk hiljem valule.

Tarvilikum on teist tõelauset põhjalikumalt uurida, sest see näitab, milles seisab tõelise valu põhjus. See on himu mitmes suhtes. Himu on pali keeles tanha, mis otsekohe «jänu» tähendab. Tõenäolikkult valiti see väljend sellepärast, et palavas maas, nagu seda India, on jänu kõige suuremaks piinaks. Siinse väljendusviisi mõte on: «tahe elada». Ilma alguse ja lõputa on ilm, teadmata on luulest valitseva olevuse algus, olevuse, mis tahtest elada on huvitatud,

kuid viib uutele sündimistele ja valudele. See jänu on nõudmine elu, edenemise, naudingu ja mõnede inimeste juures ka hukkamise järele. Need on, kes iseenesele surma valmistavad. Ka see himu, nagu kõik teisedki, on üks egoismi tunnustest. Nii nagu vastikus võib areneda kuni vihani, nii võib ka lugu himuga olla.

Kolmas tõelause on lihtne ja selge. Kui põhjus, s. o. jänu puudub, ei ole ka enam tegevust ega valu. Sellepärast peab hoolega selleks töötama, et see jänu kustuks.

Neljas tõelause näitab teed, mis selle himu ja ühtlasi valu vähendamisele viib, see on nn. aus 8-a liikmeline tee. Igaüks neist 8-st liikmest algab sõnaga «õige», ja mis igal üksikul juhul on õige, selgitatakse nagu teisedki õpetuse osad Buddha kõnede läbi.

Õige tundmine on: õiglane arusaamine 4-st tõelausest, ja ülepea Buddha õpetusest ning igasugustest eelarvamistest ja ebausust vabaolekust.

Õige meel on: kõige kõvem tahe õpetuse järele elada, peale seda kui õpetus tõsi on leitud olevat, ja püüe kannatada kuni eesmärgi saavutamiseni. Ühtlasi on ka õige meel lahtiütlemine kõigest pahatahtlikkusest ja mitte kellegi valule põhjuseks olemine.

Õige sõna on: mitte valetada, mitte keelt peksa, mitte toorelt rääkida ega kasuta lobiseda.

Õige tegu on: mitte tappa (ei inimest ega looma), mitte võtta seda, mida ei anta, ning tagasi hoida liiderlikust elust. (Mis liiderlik on, seletatakse lähemalt).

Õige elu on: mitte niisugust ametit pidada ega niiviisi toimida, et teistele olevustele see valu tooks. Näit.: tõurastada, jahti pidada, joovastavaid jooke müüa, orjadega kaubelda jne. (See liige sellest teest näitab, et see mitte ainult vennastuse liigetele ei ole määratud, nagu mõned õpetlased tõendavad, vaid igale inimesele. Vennastuse liikmed on ilma selletagi juba oma eeskirjade läbi kõigist ilmalikkudest ametitest ja toimetustest vabad).

Õige püüe on tahe eneses ei mingit halba mõtet ja soovi tärgata lasta, tahe tekkinud pahu mõtteid ja soove sumbutada ja häid mõtteid ja soove äratada ja neid teos nähtavale tuua. (Et näidata, kuidas buddhism mitte ainult eeskirju ei anna ega igale nende täitmist enese vaate järele ei luba, vaid ka põhjalikult selgitab, kuidas neid sooritada ja milline on kõige parem viis seda teha, selleks tahan ma siin näidata, kuidas ta nõu annab püüet eneses mingit püha mõtet ja soovi tärgata lasta äratada ja edendada: Kui pahad mõtted ja soovid tärkavad, siis püütagu neist teisi, tulusamaid saabuda lasta, ehk nende valurikast omadust juurelda, ehk üldse neid tähele panemata jätta, ehk

neid analüeerida ja algsadeks jagada, ehk kõige oma jõurakendusega püüda neid hävitada. Ja siis näete, et need pahad mõtted ja soovid lagunevad ja kaovad ja vaim saab kindlaks, rahulikuks, kõvaks.

Õige hingepuhtus (ka õigeks mõtle-
miseks nimetatud) on sügav järelemõtlemine ke-
hade, tundmuste, mõtete ja üldse kõikide asjade
üle. Nende õiglane vaatlemine näitab, et nad
kindlatel põhjustel ja teatavate seaduste järgi
sünnivad ja kaovad. Sellepärast on nad kõik
mööduvad, ja nende kohta võib öelda: «See
on minu, see olen mina, see on minu, ise». Seega on see meditatsioon. Ta asendab budd-
histide juures palve, sest nad ei usu mitte
mõne kõrgema olevuse sisse, kes neile võiks
ehk kahju saata, nii ei või nad ka niisugust
olevust kummardada.

Õige kontsentratsioon on enese
seesmine kogumine, enese süvendamine, vaimu
kontsentratsioon. See viib sageli hüpnosini.
Tõendatakse, et see seisukord aitab meid mit-
mesuguste üliloomulikkude jõudude juure, kuid
need süvendamised ei ole sihi saavutamiseks,
Nibbanasse jõudmiseks mitte tarvilikud, vaid
ainult abinõuks. Buddha ise ütles kord, et neist
ei ole veel küllalt sihi saavutamiseks.

Nüüd näeme, et kõne 4-nda ausa tõsiasja
üle, mis alguses paistis väga lihtne selleks, et

sisaldada eneses tervet õpetust, on siiski sügav ja hoolsat uurimist nõudev, et sest täiesti aru saada ja seda põhjendada.

On olemas ka üks valem, mis õpetuse kõige olulisema külje väljendab. Ühel päeval kohtas Sariputta, seekord oli ta ühe teise meistri pooldaja, Assaji'd, Buddha esimesest viiest jüngerist, ja esitas talle mõned küsimused selle usu kohta, mille pooldaja ta oli. Assaji vastas, et ta ei tea põhjalikku selgitust õpetuse kohta anda, sest ta olevat alles hiljuti selle õpetuse pooldajaks hakanud. (See sündmus juhtus järjekuldselt varsti peale Buddha õpetamisalgust). Nüüd palus Sariputta teda sellest vähemalt lühikest piltigi pakkuda. Siis ütles Assaji: «Asjadele, mis mõningail põhjusil tekivad, on Buddha põhjusi nimetanud ja ka nende hävinemisest jutlustanud. See on selle suure askeedi õpetus.» Kui Sariputta neid sõnu kuulis, mõistis ta: «Mis tekkimisele kuulub, kuulub ka hävinemisele.» Väga rõõmustades, teatas ta sellest selgitusest oma sõbrale Moygallana'le ja siis astusid nad mõlemad Buddha vennastusse ja said ta tähtsamaiks jüngeriks.

Selles lauses leiame esimest korda kausali-teediseaduse vormuleerimist. See seadus sisaldab eneses põhjusi ja mõjumist (Nidana pali keeles). Buddha ei olnud ainult selle seaduse leidja, vaid ta ehitas ka terve õpetuse selle na-

jal üles. Lihtsamalt võiks seda seadust nii vormuleerida: «Kui see on, on ka too, kui seda ei ole, puudub ka too.» Buddha kõnedes leiame sageli ühe vormeli, mis koosneb 12 liikmest ja põhjuse ja mõjumise sidet põhjalikult ja metoodiliselt seletab. See on nn. Paticcasamuppada, saamine mõjumise, olenevuse läbi, ja käib nii: „Teadmatusest olenedes saabuvad kehad, olenedes kehadest saabub teadvus, olenedes teadvusest saabub keha ja vaimline side (indiviidum: nimi ja vorm), olenedes kehast ja vaimlisest sidemest saabub kuuekordne mõistuse ala, olenedes sellest omakorda saabub liigutamine (vaim objektidega), olenedes liigutamisest saabub tundmine, olenedes tundmisest saabub igatsus, olenedes igatsusest saabub takistus (asjade järele), olenedes takistusest saabub tekkimine, olenedes tekkimisest saabub sündimine, olenedes sündimisest saabub vanadus ja surm, mure, häda, valu, kurbus ja meeleäraheitmine. Niiviisi tekivad siis valud, kuid täieliku teadmatuse kaotamisega kaotatakse kehad, täieliku kehade kaotamisega kaotatakse teadvus» ja nii edasi kuni: «täieliku sündimise kaotamisega kaovad vanadus, surm, mure, häda, valu, kurbus ja meeleäraheitmine. Nii sünnib kõikide valude kadumine.»

Viiks liiga kaugele anda siin täielikku selgitust üksikute liigete ja nende üksteisest ole-

nevuse kohta, vaid ma tahan siin juhtida suurimat tähelepanu peasjalikult esimese aheliku liikme, s. o. teadmatuse peale, et näidata, kui kõrgelt buddhism teadust hindab. Teadmatuse on buddhistide süsteemis kõige paha põhjuseks, isegi roppus, mida buddhistid eksimiseks, aga mitte patuks ei nimeta. Kui küsitakse: milles seisab teadmatuse? siis saab küsija vastuseks: «Nelja ausa tõsiasja mitteteadmises.» Loomulikult mitte selle sõnalikus tähenduses, vaid ta õigluses. Kord ütles Buddha: «Teadmatuse läbi juhitud rändavad ja muutuvad kaua aega olevused.» Pärastpoole näeme, et inimene tarvitab moraali ja teadust, kumbki neist üksikult ei rahulda teda. Eetika on alus, kuid intellektuaalne täienemine on ka niisama tarvilik. Buddhism on tõelikult ainult enesevalitsemise ja -harimise süsteem.

Selles kausaaliteedi vormelis leidub ka väljend: kuuekordne mõistuse ala. See tuleb sellest, et India elanikkudel peale viie meele on veel 6-es — mõtlemine. Sellest vormelist näeme, et Buddha õpetuse järgi midagi kindlana, absoluutsena ei püsi; kõik on sündimine ja kadumine, saamine, jooks. Kuid ometigi ei ole buddhism veel mitte nihilism. Ülalnimetatud vormelit alatakse harilikult sõnadega: «Kõik on: see on esimene ekstreem; kõik ei ole mitte: see on teine ekstreem.» Neist mõlemaid eks-

treemest on tõetundja (Buddha) kõrvale hoidunud ja ta tunnistab keskel asuvat seadust (keskfeed). Olenedes teadmatusest saabuvad kehad ... jne. Kui temalt küsiti: «Mis on «kõik»? siis vastas ta: «Silm ja kehade vormid, kõrv ja hääled, nina ja lõhnad, keel ja maitsed, kehad ja märged, vaim ja mõtted.» Siit näeme, et Buddha peaaegu selsamal viisil ilma algosadeks jagab, nagu meie praegusaja uurijad.

Buddha asus kõige oma ihu ja hingega nende probleemide juure, mida ta lahendada tahtis: valu ja selle kadumist. Ta ütles: otsekui ilmameri ainult ühe maitsesoolaga läbi imbunud, nii on ka minu õpetusel ainult üks maitse, s. o. lunastus. Teine kord ütles ta: Ainult ühte õpetan ma, valu ja vabanemist sellest. Ta keeldus oma kaasaeglastega metafüüsilisist spekulatsioonest rääkimast, vaid toetus kindlasti tõelikkuse alusele ja jäi sellele lõpuni püsima, et asju peab nii vaadeldama nagu nad tõelikult on. Sellepärast ei või iialgi juhtuda, et teadus ja usk satuks vastollu, nagu seda on teiste uskudega. Kui kord üks palverändaja ta juure tuli ja järgmised harilikud küsimused esitas: On ilm igavene või mööduv? On ilm piiratud või piiramatu? On kehad ja vaim üks ja seesama, või on nad kumbki iseasi? Kas püsib uuestsünni kordumisest vabanenud olevus, või kaob ta? Ehk püsib ta, ja ka ei

püsi mitte, või ei püsi ta peale surma ka mitte? siis vastas Buddha järgmise võrdlusega: Kui mees kihvtitatud noolest on tabatud ja ta ütleb arstile, kes tema ihust tahab noolt välja tõmmata: Ma ei lase seda noolt mitte välja tõmmata enne kui ma tean, millisest kastist see inimene, kes mind laskis, kuidas ta nimi, on ta suur ehk väike, kas peenike või jäme, kus ta elab, mis aimest oli noole kida, millest vibu, nõör jne. jne. Tõesti see mees oleks enne surnud, enne kui ta oleks kõike seda teada saanud. Niisama sureks ka see, kes tahaks kõiki neid filosoofilisi ja metafüüsilisi küsimusi uurida, enne kui ta oleks neid põhjalikult uurinud. Niisuguste ja neile sarnaste küsimuste lahendamine ei viiks iialgi rahuldusele, tõelikkule teadusele, valgustusele ega nibbanale. Kõiki niisuguseid arvamisi nimetas ta: nähtuste rägastik, segadus, kammits, pael, nukumäng, võrk ja nähtustes kobamine. Piirdumine tõelikkuse ja küsimusega valu ja selle kaotamise üle ei nõua tõsisest ja sügavast mõtlemisest loobumist; Buddha õpetus ei ole mitte määratud lastele ega vaimust vaesile, vaid tõsiseile mõtlejaile. Et Buddha kindlasti tõelikkusest kinni pidas, keeldus ta ka nn. esimese põhjuse üle spekuleerimast. Kõik, mis on olemas, või õigemini väljendatult kõik, mis sünnib, on põhjuste mõjumine. Need põhjused on samuti põh-

juste mõjumine ja nii tagasi kuni lõpmatuseni. Esimene põhjus ei ole mõeldav. Sellepärast e või ka olla mingit algust ega olevust, kes nagu esimene põhjus oleks loonud ilma, sest siis võiks tekkida küsimus ilmalooja loojast jne. Kuid Buddha ei eita ühe nn. jumala ega jumalate olemasolu. Ühesõnaga ei eita ta olevuste olemasolu, mis on kõrgemad kui inimesed. India elanikud uskusid (ja usuvad praegugi veel) paljude jumalate sisse, kelledest tähtsaim on Brahma, ja nende usk seisis peaasjalikult palvetamises ja ohverdamises mitmesuguseile jumalaile. Buddha aga õpetas, et kui niisugused olevused on olemas, siiski alluvad nad kõikide kohta käivale kausaalseadusele. Ehk nad küll vahel kauem elavad kui inimesed ja neist võimukamad ja paremad omadused omavad, mida inimesil veel pole arenenud, on nad siiski surelikud ja ei või mingil viisil olevat ilma korda segada, ei tasuda inimestele ega neid karistada. Maailm on suur ja temas on palju võimalusi, kuid puudub siiski võimalus kausaalseadust, ilma korra nurgakivi, kõigutada. Buddha õpetuse järgi on siis jumalad nii öeldatunnäitlejaks ja rahvapäraseis eetilise jutu- tuse selleks, et endi kulul Buddha häid omadusi lasta silma paista. Harilikult ilmuvad nad heasüdamlikena ja Buddha austajatena ja teeni- jatena. Alati on nad kahjutud. Niisuguseid ju-

tustusi on väga palju, mis pakuvad huvi selleaegsete oludega tutvumisel. Peaaegu kõik nad on täis huumorit. Tõelikult on ka huumor õige buddhismi tunnus, mitte ainult tõsidus. Kõrgeim jumal Brahma on neis jutustusis harilikult heasüdameline lõbus vanamees, kes oma ameti peale väga uhke, kuid mitte väga intelligentne. Buddha usu järele ei ole jumalail mingit tähtsust, nad on täiesti üleaarused. Seepärast on ka iga palve ja ohver, ühesõnaga iga kiriklik toiming üleaarune ja kasutu. Kuid see võib saada isegi kahjulikuks, sest äratav meis lootusi, mis ei lähe iialgi täide, ühtlasi raiskame selleks palju kallist aega ja pealegi juhib see meid õigest tundmisest kõrvale. Sellepärast õpetab ka buddhism, et usk palvete ja jumalateenistuste väärtusse on suurimaid eksitusi ja üks n. n. köidikutest, mis takistab lepituse teostumist. Huvitav on, et praegusaja buddhistid lahkuvad ristiusust, sest selle aluseks on üks neist köidikutest, nimelt uskumine kiriklikkudesse talitustesse ja jumalateenistuse väärtusse.

Et ilmas pole midagi püsivat, vaid ainult igavene lakkamatu sündimise ja kadumise protsess, nii on ka siis inimene kaduv. Nagu juba öeldud, jagab Buddha isiksuse 5-de ossa (khandhas): kehadeks, tundmusteks, märgeteks, psüühilisteks võimeteks ja teadvuseks. Isiksust võib võrrelda vankriga. Vanker koosneb mitmesugu-

seist osist, kastist, ratastest, aisadest jne., tõelikult ei ole aga vankrit olemas, vaid on ainult nende nimetatud osade kogu ja seda nimetame rääkimise hõlbustuseks vankriks. Samuti koosneb ka isiksus ainult neist viiest osast ja ainult rääkimise hõlbustuseks nimetatakse teda isikuks — indiviidumiks. Buddha nimetab neid gruppideks, sest igaüks neist ei ole mitte üksus, vaid koostatud mitmest osast. Et kõik, niihästi osad kui ka kogud on kaduvad, siis ei ole ka isiksuses püsivat, kindlat, igavest, vaid ka see on alafises muutumises. Sellepärast ei ole ka n. n. surematut hinge.

See mõte on väljendatud tuntud kolme mälestusmärgi valemis (Tilakkhana), mis ka kuulub buddhismi põhijoontesse. See käib nii: «Kõik kujutlused on mööduvad (anicea), kõik kujutlused on valurikkad (dukkha), kõik kujutlused on ilma «ise»ta (anatta).» Anatta on raskestiõlgitav, see tähendab ebaõige, ilma substanttsita, jäädvusetu, kindel põhijoon, ilma selleta, mida nimetatakse harilikult hingeks, minaks — ego'ks, asjaks iseenesest. See valem avab selge vaate buddhismi filosoofiasse.

See kolmekordne väljend tähistatakse järgmiselt: «Kas kehad on püsivad või püsimatud? — Püsimatud. Ja mis püsimatu, kas on see valurikas või õnnikas? — Valurikas. — Ja kas

meie võime öelda selle kohta, mis püsimatult ja valurikas: «See on minu, see olen mina, see on minu «ise»? — «Ei». Need küsimused ja kostused korratakse veel neljas teises grupis ja lõpuks leiame, et ei pea mitte rippuma möödivate, valurikaste asjade küljes. Kuid Buddha, kes tegeles alati valjult meie tunnetusele ligipääsva tõelikkusega, ei ütle, et pole olemas «ise»t, sama vähe kui ta ütleb, et on olemas ise. Ta ainult kinnitab, et meie tunnetusvõimetele ei ole «ise» tunnetatav. Kui kord üks askeet teisest koolist küsis temalt, kas on «ise» olemas või mitte, vaikis Buddha ja kui peale seda ta oma jünger temalt küsis, miks ta ei vastanud, siis kostis Buddha: «Kui ma oleksin ütelnud jah, siis oleksin ma pidanud olema ühel arvamisel nendega, kes väidavad hinge surematust. Oleksin ma aga vastanud ei, siis oleksin pidanud olema nende leeris, kes õpetavad täielikku kadumist surmas». See oli üks küsimusist, mis ei vii rahuldusele, tõelikule teadusele, valgustusele, nibbana'le, sest need asuvad väljaspool meie tunnetusvõimet; ja niihästi need, kes väidavad üht, kui ka need, kes väidavad teist, väidavad seda, mida nad ise ei või teada.

Seekord usti ja ustakse ka praegu Indias hingede rändamisse, ja India elanikud vaatlevad seda kui ainukest ühesugust õigust. Nad näevad, et kurjus elab tihti õnnelikult ja

rõõmus selajal kui hüve armutult hukub, ja nende õigustunne nõuab niisuguse näiva õiglusetuse põhjuse teadmist. Sellepärast arvavad nad, et kurjus naudib nüüd oma heategude mõju oma varemast elust, kuna hüve kannatab halbade tegude pärast, mis ta varem asus korda saatnud. Niisiis väidavad nad, et hing rändab peale surma kehast kehha inimese, looma või jumala omasse, kindla õigluseseaduse järgi. Aga et Buddha niisugust hinge eitab, eitab ta loogiliselt ka hinge kehakssaamist ehk uuestsüüdi. On arusaadav, et ta ei eita mitte psüühilisi nähteid, nagu seda on tunded, mõtted, tahe jne. jne., vaid ainult nn. hinge, seda teatavat ainetut midagit, mis asub nende psüühiliste nähete vahel ja neid põhjustab; mis lendab peale surma teise kohta, taevasse või põrgusse, ja seal igavesti edasi elab. Buddha oli aga veendunud, et kausaalseadus pole maksev mitte ainult materiaalses, vaid terves ilmas, nii siis ka eetilises, ei heitnud ta seda mõtet mitte füüsiliselt ära, vaid järeldas sellest ühe uuestsüüdi tee ja niisugusel viisil. Elul ei ole mitte ainult materiaalne, vaid ka teine põhjus. See põhjus on janu, jõud, mida meie teises tõelauses kui valu põhjust tundma õppisime. Ka moodne teadus õpetab, et aine ja jõud, materia ja energia jäävad ühesuuruseks, et nad muudavad ainult vormi ja tegevust, nende mass aga ei kasva

ega kahane. Niikaua kui püsib janu kui põhjus, peab ta mõjuma ja oma mõju avaldama. Kui ainealine alus, millele see mõjub, surmas langeb, peab see jõud minema mingisse teise vastavasse ainesse, et ta võiks edasi mõjuda. Tekib uus elav olevus, ja see tekkimis- ja kadumisprotsess kordub niikaua kui püsib põhjus.

Et selgitada seda nähtust, tarvitasid vanad buddhistid mitmesuguseid võrdlusi, näit: Kui keegi lambi põlema süütab, võiks see terve ööpõleda? — Jah. — Kas on leek esimesel öövahikorral seesama mis teisel? — Ei. — Kas on leek teisel öövahikorral seesama mis kolmandal? — Ei. — Siis peaksid leegid olema mitmesugused, mis põlevad isesugustel öövahikordadel? — Ei, leek, õlis toidetud sessamas lambis, põles terve öö. — Niisama on ka lugu selle elava olevusega. Üks sureb, teine sünnib, vahetpidamata järgneb üks olevus teisele, nagu teadvussilmapilgud eluajal üksteisele. — Üks teine võrdlus käib nii: See on nagu piim, mida saame lehmalt, mis muutub kooreks ja siis võiks. Kas oleks siis õige nii öelda: piim on seesama mis koor ja koor seesama mis või? Ei, õigem oleks öelda: sellest olenedes saabub teine. — Aga siis ei ole ju üks ja seesama, mis teo keegi korda saadab ja mis teo eest saab tasu või trahvi. — Ei, see pole seesama, ega ka teine, sest ilma ühe januta ei

oleks võinud tekkida teist. — Tarvitati veel üht teist võrdlust: Kui keegi puu istutab ja üks teine hiljemini selle vilja ära varastab, kas võib siis varas end niiviisi vabandada, et ta ei ole mingit teise omandust võtnud, sest teine omab ainult puu, mille ta istutas, aga mitte selle vilja? — Ei, sest ilma puuta ei oleks olnud ka vilja.

Siit näeme, et seda vaadet püüti nii hästi kui võimalik võrdlustega selgitada, kuid nagu kõik teisedki võrdlused, selgitavad nad ainult osalt. Raskus uuestsünni protsessist arusaamisel seisab selles, et meie peame isiksust olevaks, jäädavaks olevuseks (elu ajal), kuna aga tõelikult on see teadvussilmapilkude üksteisele järgnemine, ja et olevus on tõeliselt olemas ainult teadvusmomentidel, siis sureb ta ja sünnib järgmistel teadvusmomentidel jälle uuesti. Meie ei ole kahel üksteisele järgneval silmapilgul mitte ühesugused, ei füüsiliselt ega hingeliselt, kuid meie näeme neid muudatusi pikema aja järele, sest et need on harilikult väga halvad. Teadus väidab, et iga keha osake uueneb umbes 7 aasta jooksul ja vaim muutub veel rutemini. Buddha ütles väga tabavalt: «Oleks õigem vaadelda keha kui püsivat enne kui vaimu, sest et ta muutub rutemini.»

Nüüd tekib küsimus, kus asub see jõud, millist ainet ta valdab. See sünnib täiesti kindla

seaduse järgi: Jõud jääb sinna, kus ta enesele vastava aine leiab. Kui on olemas jumalad, siis peavad nad olema aimest, olgugi väga peenest, ja põhjus võib neid viia uuestsündimiseks jumalate ilma, nn. taevasse. Ehk võib ka neid inimeste ja loomade ilma saata. On ka võimalik, et ta viib ilmadesse, mis veel ebasoodsamate tingimustega, mida peetakse vaimude riigiks ehk põrguks. Ilm on suur ja võimalusi piiramata suurel hulgal. Seda võib võrrelda traadita telegraafiga. Ärasaadetud teadet ei saa mujal teada, kui ainult aparadis, kuhu on teade tahetud saatekohalt saata. Enne traadita telegraafi ülesleidmist oleks seda fõsiasja peetud võimatuks.

Sel jõul on surmatunnil teatud omadused ja need omadused sündisid selle teatud olevuse elu ajal, milles jõud seni asus. Iga täidesaadetud tegu kergendab selle kordumist ja aja jooksul saab ta harjumuseks ja mõjub vähehaaval karakteri peale. Teo mõjumine ei avaldu nii siis mitte ainult objektile, vaid ka subjektile, tegijale. Kes hästi toimetab, harjub sellega ja saab ise selleläbi heaks ja ümberpöörduks. Nii on olevusel surmatunnil teatud karakter ja selle karakteri järele sünnib siis uuestsünd, niikaua kui püsib põhjus, janu. Siit selgub, et heateod ja järjekult ka hea karakter viivad surma puhul heale uuestsünnile

ja ümberpöördult, sest jõud, janu mõjub nagu ta sel silmapilgul toimetab, mis kujutab kausaliteediseaduse tarvitamist eetikas. Seda tõsi- asja nimetatakse sanskriti keeles karma, pali keeles kamma, sõnasõnalt mõjumine, tegu. Aga uuestsünd ei vii iialgi igavese seisukorra juure, kas heale või halvale. Kui tegude mõ- juvused möödunud elus olid väikesed, siis val- mistavad nad nüüdsele elule uuestsündi, mis toimub sellesama seaduse järgi.

Sellele vaatamata et see tegu sünnitab alati ühe ja sellesama mõju, ei toimu see sünd- mus mitte masinlikult, vaid see saabub tegija terve karakteri järgi. Selle selgitamiseks tarvi- tas Buddha järgmist võrdlust: «Kui keegi pa- neb peotäie soola väikesse veega täidetud nõusse, usute teie, et see natuke vett selles nõus peotäie soola läbi sai soolaseks? Tõesti. — Aga miks? — Sest seal oli ka niisama vähe vett. — Aga kui keegi peotäie soola suurde Gangesi jõkke viiks, arvate teie, et suur Gan- gesi jõgi selle läbi sai soolaseks? — Ei. — Ja miks? Sest Gangesis on palju vett. Nii- sama on ka sel teol mitmesugused mõjud, nad kõik olenevad tegija karakterist.» Karma sea- duse formuleeris Buddha järgmiselt: «Kui mõni olevus saab tasu, siis vastab see ta teole.» Ta loobus formelist: «Kuidas olevus toimetab, nii saab ta ka tasu.» Ilus, kuid tähtis vahe.

(Seidenstücker, «Pali-Buddhismus in Übersetzung» järele).

On siiski ka sel uuestsünni kordumisel lõpp. Kui alati käia kindlasti ausa kaheksaliikmelise tee järgi, siis kahaneb vähehaaval janu, mis on uuestsünni põhjuseks. Siis ei ole enam uuestsünni ja ühtlasi on jõutud seisukorrale, mida hüütakse õpetuse peasihiks *nirvana*'ks (sanskriti k.), *nibbana*'ks (pali keeles). See sõna ei tähenda mitte hukkumist, nagu sageli arvatakse, vaid kustumist, otsekui lambi kustumist, kus õli puudub. Küsimisele, mis kustub, oli vastus : «Himu, viha, eksitus, kolm egoismi tuld» (Neumann tõlgib seda sõna eksistustunne). Buddha õpetuse järgi on nirvana seisukord, milleni võib ka eluajal jõuda. Ta ise näit. jõudis öösel Buddha-Gayas puu all nirvanasse ja elas peale seda veel 45 aastat. Brahmanismis tähendab seesama sõna individuaalse hinge üleminekut Brahma üldhingesse, seisukorda, mida võib saavutada ainult peale surma. Selle sõna tarvitamine kahe nii lahku mineva mõiste jaoks on uurijate-eurooplaste seas palju arusaamatusi tekitanud buddhismi kohta. Ka praegugi on paljud isikud, isegi õpetlased, arvamisel, et buddhistide nirvana tähendab hukkumist. Kuid just überpöördukt on ta seisukord täis õnne ja absoluutset vabadust. Buddha ise ütles enese kohta, kui ta oli

jõudnud nirvanasse: «Ka mina olen nende olevuste seas, kes siin ilmas õnnelikud.» Tõepoolest on õnne ja selguse seisukord buddhismi iseäralsus. Kuna teised usud selgust hukka mõistavad või seda vähemalt ei soovita, vaatleb buddhism niisugust hingehäälestust kui üht tingimust õigel teel edasipääsmiseks. See õnn üleneb veel arvamisega, et sellele seisukorrale jõutakse oma jõupingutuse läbi, et see ei olene mitte jumala armust, ja et selles ei jumal ega kurat ei saa teda takistada.

Isikut, kes jõudnud niisuguseni seisukorran, nimetatakse Arahá, mida tõlgitakse püha inimene. Ta elab edasi, kuni tanha ja karma mõju on nõrkenud ja et nüüd kõik toimetused tehtaks ilma egoismita, ei sünni tanha ja karma uuesti, janu kustub, ei ole enam jõudu, mis surma puhul uude ainesse läheks, ja sellepärast pole ka enam uuestsüüdi.

Kas selle läbi saame meie siis nirvanasse? Jah ja ei. Jah, kui meie ei oma ruumi ja aja kategooriaid, ilma milleta meie enestele midagi ette kujutada ei saa, et seda seisukorda kasutada. Siis on nirvana küll mittemidagi. Ei, kui meie mõtleme, et inimlik mõistus ei või tungida sinna ringkonda, kus need kategooriad ei valitse. Buddha vaatles seda kui küsimust, mis meid ei aita eesmärgile jõuda; see kuulub nagu küsimused ilma igavesuse üle jne. näh-

tuste köidikutesse. Ta ei loobunud iialgi tõelikkuse kindlast alusest ja keeldus alati andmast ligemat selgitust selle punkti üle uudishimulisile või tülinorijaile küsijaile. Ta hoidus materialistidest niisama kaugel kui idealistidest, nad väidavad või eitavad seda, mida nad teada ei või.

Missugune arvamine ka uuestsünni suhtes võiks olla, peab siiski tunnistama, et ta selgitab kõiki nähtusi paremini kui ükski teine näiv õiglusetus enamjao inimeste elus. Ka selgitab ta paremini kui ükski teine õpetus geeniuse ja nn. imelaste nähtust, mis pärandusseadust suuremal osal juhtumitel selgitada ei suuda. Ettekääne, mida meie tihti kuuleme, et isik oma endist elu ei mäleta, ei ole mitte kindel. Ei mäletata ju ka suuremat osa juhtumusi praegusest elust, iseäranis aga neid mitte, mis pärit lapsepõlvest, ehkki nad väga tähtsad tervele elule. Mälu on asetatud peaaajusse, mis arusaadavalt igas elus on uus; peale selle juhtub Buddha-usulisis mais, iseäranis Jaapanis ja Birmas sageli lapsi, kes oma esimesel eluaastal tuleva elu üle räägivad, tunnistusi andes, mis mõningal juhtumusel täide lähevad. Kui nad vanemaks saavad, kaotavad nad aegajalt need mälestused. Ka meie juures juhtub seda tihti, et keegi, kes esimest korda kusa-gile tuleb, kindlasti veendub, et ta juba vare-

mini seal on olnud. Selle teooriaga selgub ka tähelepanemisvääriline sümpaatia-või antipaatiatunne esimesel silmapilgul mitmesuguste isikute vahel. Need näited näivad vastu rääkivat väitele, et mälu asub ajus, mis aga elumomentidel on teine. Kes aga tahaks seda alateadvuse sügavust uurida! «Viie grupi» üks osa, mis isiksusest räägib, ja psüühilised tundmused (sankhara), mis uuestsünnis esineb kui nn. pärandatud vaimuanne möödunust, võib selgitada niisama kui alateadvuski. Sellepärast ei või seda teooriat pidada valeks. Temast on raske aru saada, kuid siiski on ta võimalik.

Selle teemi juures peatusin väga kaua, sest see pole meile, kes hoopis teiste vaadete keskel üles kasvanud, mitte kergesti arusaadav; kuid see on buddhismist õigesti arusaamiseks väga tähtis. Kuid siiski ei ole tarvis buddhismi moraalseste ettekirjutuste järgi käia, uuestsündimisse uskuda, sest meie peame sealt ainult seda omaks võtma, millest meie aru saame, aga mitte ainult pimedat usku.

Eetika (Sila).

Buddhismi osa, mis avaldab suurimat tõmbejõudu kõigile, kes sellega tegemist teevad,

on selle ülev eetika. Ilma jumalata annab ta norme, mis igas suhtes eluga kokkukõlas ja on määratud ainult oleva ja selle kaasolevuste õnneks (mitte ainult inimeste, vaid ka loomade ja isegi taimede tarvis).

Ilusas salmidekogus dhammapada's, buddhismi pühas raamatus, leidub üks ilus lühike Buddha õpetuse kirjeldus eetilisel seisukohalt, nagu mainitud Assaji lause filosoofiliselt seisukohalt, kõlab nii : «Kõik kurjus maha jätta, head teha, oma süüdan puhastada : see on Buddha usk.»

Meie nägime juba, et õige kaheksaliikmeline tee viib eesmärgile. Paljudele inimestele, kes ei taha käia seda teed kõigis selle üksikasjus, või kes ei või seda teed käia nende karma, nende seisukorra pärast, on antud 5 eeskirja, mis on sunduslikud igale, kes end buddhistiks nimetab. Nagu näha, ei ole need eeskirjad mitte käsulaadilised, sest buddhistid ei tunnusta ühtki jumalat, kes neid aidata võiks. Need eeskirjad on vabatahtlikud töötused ja käivad järgmiselt :

Ma töotan mitte tappa (ei ainult inimesi, vaid ka loomi).

Ma töotan mitte võtta, mida mulle vabatahtlikult ei anta. (Seega ei ole mitte ainult vargus, vaid ka liiakasuvõtmine j. n. e. keelatud).

Ma töotan mingit ebaõiget sugulist toimust teha. (Mis selles suhtes ebaõige, on põhjalikult paljudes õppekõnedes seletatud).

Ma töotan mitte valetada. (Ka keelepeksmine ja muu säärane on keelatud).

Ma töotan mitte mingit uimas-tavat ning joovastavat ainet tarvitada. (Troopika maakondades on see seadus tähtsam kui meil, sest seal on alkoholi mõju pahem).

Kes need 5 töotust omaks võtab ja nn. kaitseformeliga nõus on, see tunnistab end buddhismi pooldajaks. Kaitseformel (Tisárana, kolmekordne varjupaik, kolmekordne kalliskivi ehk kolm väikest asja) käib nii:

Buddhalt otsin ma pelgupaika.

Õpetuselt otsin ma pelgupaika.

Vennastuselt otsin ma pelgupaika.

Need 5 eeskirja on Buddha paljudes kõnedes põhjalikult käsitatud, nii et ei või kahtlust tõusta nende tarvitamise kohta igal võimalikul elujuhtumisel. Siin pole käsitatud mitte ainult negatiivne keeld, vaid ka vastandlik positiivne külg on tugevasti esitatud. Ei ole mitte näit. ainult tapmine keelatud, vaid valjemini on soovitatud heatahtlikkus ja armastus, kuna igasugune pahasti ümberkäimine inimeste ja loomadega on keelatud.

Ma ei hakka siin Buddha eetikat pikalt kirjeldama, vaid teen seda väljavõtete abil pühadest raamatutest, sest selge tekst annab õpetuse idee õigemini edasi kui pikk tekst. On arusaadav, et mul on võimalik käsitada ainult väheseid lauseid suurest hulgast, ja valik on väga raske, sest peab palju ilusaid kohti välja jätma, mis võiksid olla meeldivad.

Esitan siin väikese valiku hea õnne peale ilma kindla korrata: «Himu, viha, pahade mõtete taltsutamine, see on Buddha usk. — Armastus ja heldus on teine usk. — Missugusest õpetusest olete teie veendunud, et ta viib rahule, aga mitte kirgedele, alandlikkusele, aga mitte uhkusele, rahulolekule, aga mitte ahnusele, tāsasule, aga mitte tülihimule; niisuguse suhtes olete teie kindel, et see tõsidus, seadus ja õpetus on Meistri oma. — Buddha ei hinda mitte neid andeid, mis antakse temale, vaid neid, mis antakse vaestele. — Kes tahab mind austada, see hoolitsegu haigete eest. — Kaduvuse üle järelemõtlemine viib võidule himu üle, valu üle järelemõtlemine viib viha kadumisele, surematu hinge mitteolemasolu üle järelemõtlemine viib egoismi kadumisele. — Seal on nirvana, kus õigluse ja moraali eeskirjad täidetakse. — Kui himu, viha ja pahade mõtete tuli ja teiste kirgede leegid on kustunud, on jõutud nirvanasse. — Tervis on ülim hüve, rahulolek on suurim

varandus, hingerahu — parim sõber. — Parim and on tõe and. — Õnnis on rahuarmastaja, sest võit sünnitab vaenu, kuid langemine on valu. — Õnnis on puhtasüdameline; tõe sti ma ütlen teile, üks niisugune on suurem kui see, kes 100 lahingut lõi ja kõik omad vaenlased võitis. — Õndsad on need, kes iseennast ära võidavad. — Õndsad on need, kes austavad oma vanemaid. — Õndsad on need, kel ei ole viha, kuid kes elavad vihkavas ilmas. — Õige õnn püsib ainult seal, kus õiged mõtted südameis asuvad. — On vana tõesõna: Viha ei saa iialgi vihaga võita, ainult headus võidab viha. — Võida kurji armastusega, pahu heaga, ihneid annetamisega, valetajaid tõelikusega. — Nagu ma enesega, nii tahan ka teistega puhta südame ja armastusega ümber käia. — Ma jälestan õiglusetusega saadud vara nagu mürgist toitu. — Milles seisab õige usk? Selles, et olla nii vähe kui võimalik valu põhjuseks, niipalju kui võimalik teha head ja armastust, kaastundmust, tõsidust ja puhtust tarvitada. — Sündimise läbi ei saa auvääriliseks, ei saa ka sündimise läbi põlgusevääriliseks, vaid teo läbi saab auvääriliseks ja teo läbi ka põlgusevääriliseks. (Nõudmised, mis käivad kas tite ja klasside kohta.) — Vanemaid austada, abikaasat ja lapsi hoida, rahulikult toimetada, see on suurim õnnistus. (See lause näitab sa-

mati kui 5. osa nn. õigest kaheksaliikmelisest teest — õige elu, et buddhism ei nõua oma perekonna mahajätmist ja ilmast lahkumist, nagu seda nõuavad paljud teised usud. Ainult neil, kes tunnevad, et nad seda tarvitavad lunastusteel edasikäimiseks, on seda tarvis). — Kes oma õnne otsib ja oma kaasinimesi piinab, kes ka õnne soovivad, see ei leia õiget rahu. — Heatahtlikkus alamate vastu, nende austamine, kes seda ära teeninud, enesevalitsemine, seotud helduse ja halastusega, need ja säärased teod on kombeks, mida teie peate täitma, aga ei mitte ebausklikke kombeid ja pruuke. (Brahmaanide kommete kohta käivad laused.) — Teie peate ise endid pingutama, Buddha on ainult õpetaja. — Hea on keha taltsutada, hea on mõtteid juhtida, hea on täielik enese üle valitsemine. Kes ise oma meister, vabaneb oma valudest. — Süda, mis saatuselöökide all ei värise, mis vaba muredest ja kirgedest ja rahule jääb: see on kõrgeim õnnistus. — Mu tegu on mu omandus; mu tegu on mu pärandus, ei õhus ega meresügavuses ega mägede koobastes, kusagil ei või sa oma tegude eest põgeneda. — Paljud inimesed kastavad end vette või valavad end veega, uskudes, et nad selle läbi puhtaks saavad; puhtaks saada ei või veega, vaid heategude läbi. — Nagu mina nii ka teised, nagu teised nii ka mina; seda teades ära tee teistele kahju, vaid

ainult head. — Nagu ema oma last hoiab, isegi oma elu ohverdades ta eest, nii armasta sa ka igat olevust, sest kõiki armastada on õige usk. — Olge kaastundlikud ja helded kõikide vastu, mis elab. — Raha ja teised varandused on kaduvad, kui teie teistele kasulikud olete, olete teie väärtuslikud. — Täiesti teadmata ja tasu saamise lootusega siinses või teises ilmas anda on kõige parem andmisviis. Niisugusest andjast öeldakse: andmise läbi kogub ta kokku, jagamise läbi võidab ta, annetamise läbi saab ta rikkaks. (Buddhistide arusaamise järgi ei ole võtja andjat kohustatud tänama, kuid seda enam viimane esimest, kui ta näitab andjale võimalust head teha. — Buddha jänger ei tohi väriseda, kui teda solvatakse, ega ka uhkustada, kui teda kiidetakse. — Kerge on teise vigu leida, kuid omi ei märgata mitte nii kergesti; juhi seepärast rohkem tähelepanu oma vigadele ja hoiu nende eest. — On olemas kaks rõõmu, isekas rõõm ja isikuseta, kaunim neist on isekusetu rõõm. — Mõelge alati, et nüüd on õige aeg teaduse poole püüda; teadke, et teadus ja heldus üheskoos on ilusaim ehe. — Kui inimene, kes on paha teinud, seda üles tunnistab, end parandab ja edaspidi head teeb, siis kaob kurjuse mõju tema peale aegajalt ära. (See on ainuke kahetsusviis, mida buddhism hindab, aga mitte kasutu hädaldus.) «Helduse ja kainuse läbi

kogume meie õiget varandust; see vara ei lähe kaduma ega varasta seda ükski varas ning ükski võim ei või seda mitte röövida. — Kui ka inimene võitluses on tuhandeid võitnud, teab ta, et see on suurim võitja, kes iseend ära võidab.» —

See väike valik näitab selgesti buddhismi väärtust.

On olemas kõne igasuguste kohustuste kohta mitmesugustes klassides, — Sigalovada-Sutta, mis näitab, kui õnnelikult võiks inimsugu elada, kui ta neid eeskirju täidaks. See käib nii: «Vanemad peavad oma lapsi hoidma pahe eest, neid kasvatama kõigis asjus häiks inimesiks, neile abiks olema abikaasa valikul ja neile mitte pärandust keelama. — Lapsed peavad oma vanemaid austama, vanaduses neid aitama, nende kohustusi täitma, nende varandust kaitsma, ilusasti end ülespidama ja vanemate mälestust peale surma austama. — Mees peab oma naist austama, teda aukartusega teenima, teda armastama, temale truu olema, teda nii teenima, et teised teda austaks; ta peab teda varustama kõigi tarvilikkude asjadega. Naine peab oma meest armastama, majapidamist hästi toimetama, võõrastevastuvõtlik, kasin ja truu olema, oma kohustusi hoolsasti ja osavasti täitma. Sõber peab sõpra kohtlema nagu ta tahab, kuid sõbra poolt koheldud olles peab

ta alati lahkust ja heatahtlikkust üles näitama, tema huvisid tähele panema, talle nõu ja teoga abiks olema, oma varandust temaga jagama, teda kardetavalt teelt tagasi hoidma, talle häda ja õnnetuse ajal varjupaika andma ja õnnetuses teda ustavalt aitama. Õpetaja peab oma õpilasi heale kihutama, neid teaduses ja moraalilis õpetama, nende töid tunnustama ja neid hädaohu eest kaitsma. — Õpilased peavad oma õpetajaid austama, nende sõna kuulama ja hoolega nende õpetuse järgi käima. Tööandja peab oma tööliste hea käekäigu eest hoolitsema, teda üleliigse tööga mitte koormama, talle hästi tasuma, mida ta teeninud on, nende eest hoolitsema, kui nad on haiged, ja neile tarvilikke puhkepäevi andma. — Töölised peavad oma peremehi austama, mitte üleliigset palka nõudma, hoolsasti ja rõõmsa meelega töötama ja ilma põhjuseta neist midagi halba rääkima.»

Need eeskirjad on rohkem primitiivsema sotsiaalse elu tarvis kui praegusel ajal, kuid need võiksid ka tänapäev veel mõndagi meie sotsiaalset haigust parandada või kergendada.

Vennastus (Sangha).

Olgugi et iga inimene võib kindla tahtmise ja püsivusega jõuda eesmärgile, rahulikule, vaik-

sele oleskelule nirvanale jõuda, on siiski inimestel ilma nõuetel ja sotsiaalseil, majanduslikel ja perekondlikel põhjusil väga raske seda teed ära käia. Selle kergenduseks asutas Buddha vennastuse — sangha. Indias oli seekord kombeks, et filosoofia ja usu õpetajad ühe kitsa ühenduse asutasid neist, kes nende järele käisid ja nende õpetust kuulasid, nagu seda ka Kristus oma jüngritega tegi. Vennastus sangha on sarnane mungaordule, kuid väga lahkuminev kristlikkudest mungaordudest. Buddhismil ei ole preestrid; ordu liigetel ei ole seega eraisikute üle mingisugust autoriteeti, nad selgitavad neile ainult õpetust, kui neid selleks palutakse. Ordu ei ole ülemaid ega alamaid. Keegi ei ole sunnitud teise sõna kuulama, sest buddhismi sihiks ei ole mitte vaimu suretada, vaid just ümberpöörduvalt seda teha tugevaks ja rippumatuks. Arusaadavalt on vanemal liigetel suurem mõjuvõim, sest neil on suurem kogemus ja parem õpetuse tundmine, kui aga nende elu on laitmatu. Meie nägime juba, et Buddha äsja enne surma keeldus vennastust juhatare alla seadmast, vaid küsijaile näitas, et õpetus on ise juhataja. Ainult algajad peavad vanemate õpetust kuulama, niikaua kui nad on alles algajad. Vennastuse liikmed peavad patukahetsustoiminguid ja ihupiinamisist loobuma, ega tohi ülearu end vaevata. Nad peavad ainult nende eeskirjade

järgi käima, mis neid aitavad eesmärgile jõuda.

Vennastuse liikmeid nimetatakse pali keeles bhikkhu, sanskriti keeles bhikshu, mis tähendab kerjus, sest nad elatavad end ainult andidest, mida nad saavad ilmalikelt inimesilt. Neil ei ole lubatud raha vastu võtta, vaid ainult toitu, riideid ja eluaset ja haigusjuhtumitel tervekstegemisabinõusid. Erainimestel on lubatud ainult neile ordu liigetele andeid anda, kes seda oma puhta elu läbi ära teeninud. Pühades raamatutes öeldakse, et nn. bhikkhu võib olla ka ilmalik inimene, kuna ka inimene, kes ei kuulu vennastusse, võib end leida õigelt 8-a liikmeliselt teelt. Sellest paistab, et riie ei tee inimest bhikkhuks. Neis raamatuis on kirjutatud: «Ei paastumine ega vaesus, ei pea paljakspügamine ega kehasuretamine, ei karvased riided ega jumalapalumine ei või puhastada inimest, kes veel kurja küüsis. (Brahmaanide kommete kohta käivad laused.) — Mitte ainult see ei ole puhas, mis suhu läheb, vaid ka see, mis sealt välja tuleb. (Paastumise ja mõningate toitude keelamise kohta käivad laused.) — Harilik inimene ja askeet pole mitte lahkuminevad, kui nad mõlemad on omakaspüüdmisest vabad, aga kui südames on pahad soovid, siis on helduse välispidised märgid kasutud. — Isegi kui kalliskivid keha

ilustavad, ei või süda ilmaliku vaimu üle valitseda ja üksiklase riie ei hoia lihaliikkudest mõtetest.» —

Siin nimetan ma veel üldisi ilmalikkude inimeste ja vennastuse liigete vastastikuseid kohustusi, mis on loeteldud ülalnimetatud Sigalovada-Sutta's: «Ilmalik inimene peab vennastuse liikmeid ja ka teiste uskude vaimulikke austama ja neid nõu, sõna ja teoga aitama. — Vennastuse liikmed peavad aga ilmalikke inimesi kurjast ära hoidma, neid heale manitsema, neid sõbralikult vastu võtma, neile Buddha õpetust õpetama, nende kahtlust selgitama ja neile teed näitama, mis rahule viib.» —

Buddha asutas oma kasuema Pajápati ja oma armsa jüngri Ananda palvel ka ühe ordu naissoost liigetele. Pajápati sai, nagu juba nimetatud, esimeseks selle ordu liikmeks.

Viiks pikale siin vennastuse liigetele määratud eeskirju arutama hakata. Need on reeglid, mis näitavad, et kogemus on kasulik ja nõutav sihi saavutamiseks. Ja isegi need eeskirjad ei kohusta liikmeid mitte terveks eluajaks. Kui keegi leiab, et ta ei saa nende eeskirjade järgi käia, ehk kui ta kahetseb, et ta orduliikmeks hakanud, on ta täiesti vaba, ta võib sellest loobuda ja oma endise elu ja kutse juure tagasi pöörata; keegi ei pea teda selle pärast halvaks, ei mungad ega erainimesed. Mõnel

maal, näit. Birmas ja Siiamis, on kombeks, et igaiüks, isegi printsid, mõneks ajaks ordu liikmeks astuvad, et selle eluga harjuda, seda hästi tundma ja munki austama õppida.

Vennastus püsib veel tänapäevani ja on seega kõige vanem sellesarnane kogu ilmas.

Mõningaid üldisi märkusi.

Siin tahaksin tuua mõningaid vastuväiteid ja eelarvamisi buddhismi kohta. Tihti kuulduv, et buddhism olevat pessimistlik, kuid see ei ole õige. Ta pole optimistlik ega ka mitte pessimistlik, vaid väldib neid mõlemaid ekstreeme ja õpetab tõtt, mis nende vahel. Me nägime juba, et rõõm on seisund, mille eest peab hoolitsema, et läheneda sihile. Sihile jõudmise abinõuks on nn. «valgustuse 7 liiget», ja üks neist liigetest on rõõm. (Teised on: vaimuselgus, ülevalt vaade, teguvõime, rahu, kontsentratsioon ja tasane meel). Nende «4 üleva kontemplatsioon» seas on üks, mida rõõmsa südamega peab tegema, nagu meie varssi näeme. See kõik ei näi olevat mitte väga pessimistlik. Tõelikult peab aga vaatlema mõnda buddhistlikku rahvast, näit. birmaanlasi, et veenduda, et ta pole mitte pessimistlik, vaid õnnelik, rõõmus ja rahulik. Ka usupühadel, näiteks juba nimetatud täiskuu öö-

del ei valitse mitte «vaese-patuse» meeleolu, vaid ollakse rõõmus ja õnnelik.

Teine, mida sageli buddhismile ette heidetakse, on see, et ta hävitavat teguvõimet, ta tegevat loiuks, millejuures ainult rahulikult mõtlema peab, kuid mitte töötada ei tarvitse. Ka see on täiesti vale. Tähele panemata jättes asjaolu, et intensiivne järelemõtlemine on väga raske töö, seisab buddhism siiski vastupidavuse ja hoole alusel ja laidab laiskust. Seda võib järeldada kõige paremini järgmistest teksti lausetest: «Ma ei tunne ühtki asja, mis võiks rohkem paha poole viia kui kergemeelsus, laiskus, parajusetus ja rahulolematuus; ma ei tea midagi, mis nii tugevasti hea poole tõmbaks ja paha vähendaks kui hool.» — «Parem on üks päev elada ja hoolsasti töötada, kui sada aastat laiselda.» — «Laiskus on häbistus». — «Pigem peaks lihaksed, nahk ja künnapud ühes luude, liha ja verega kokku tõmbuma ja tarretuma, kui ma oma hoole maha jätaksin: kuni ma olen kätte saanud, mis võimalik saavutada inimliku püsivuse, hoole ja pingutusega.» — «Õige pingutus» on üks 8-st ausa tee liikmest ja see viis, kuidas seda on selgitatud, näitab, et püsivat ja tõsist hoolt peab tarvitama. Ka nägime, et teguvõim on üks «seitsmest valgustuse liikmest». Kord küsiti Buddhalt, miks nimetatakse ta jüngreid võitlejaks, siis vastas ta:

«Sest nad võitlevad kõrge vooruse, kõrge püüde ja kõrge tarkuse eest.» Kahtlemata on aga võitlus sihitud nende enese vastu, kuid see on raskeim võitlus ja nõuab suurimat jõupingutust ja püsivust. Isegi need, kes on jõudnud sihile ja kel ei tule enam võidelda oma kirgede eest, lähevad tööle, õpetust seletades ja oma eluga selle ilu näidates. Nad lähevad tööle mitte egoismist aetuna, vaid armastusest kõigi olevuste vastu, nagu seda tegi Buddha oma viimase päevani.

Ma nimetasin juba, kui kõrgelt hindab buddhism armastust kõigi olevuste vastu; iseäranis manitsetakse mitte vihata oma vaenlasi. Esitan siin mõned sellesse puutuvad laused: «Kui keegi teid käega, kepiga või mõõgaga tahtis karistada, peate teie aga kättemaksmismõttest loobuma. Sellepärast peate teie end nii harjutama: jää rahule, mu süda, ärgu tulgu ühtki kurja sõna meie huulilt, meie tahame jääda heaks ja heasüdamlikuks, ilma salajase vihata. Isegi kui röövel teie liikmed terava saega üksteisest lahutaks, ei käiks see mu õpetuse järgi, kes selle üle pahaseks saaks. —

Otsekui tähtede valgus ei võrdu $\frac{1}{16}$ osale kuu valgusest, nii ei vasta ka kõik inimese toimingud $\frac{1}{16}$ osale armastusest ja lunastusest. Otsekui päike selges, pilvitus taevas tõuseb, paistab, hiilgab ja kõiki valgustab, nii ületab

ka armastus ja südame lunastus kõiki inimese toiminguid, see paistab, valgustab ja hiilgab. — Armastus on südame lunastus. — Õnnelikud olgu kõik olevused. — Kui kõik elavad olevused, suured ja väikesed, lähedased ja kauged, nägematud ja nähtavad maitseks rahu ja õnne, saaksid nad vabaks hädast ja valust.» —

Siin võib veel nimetada üht meditatiivharjutust, mida tekstides väga kiidetakse ja alati soovitatakse südame puhastamiseks. Seda nimetatakse «Neli mõõtmatud ülevat meditatsiooni»:

«Ärda südamega püütakse ühe suuna poole, siis teise, kolmanda, neljanda poole, üles ja alla, igale poole ümberringi, kõiges end jälle tunnetades ja kõigiga end ühisena tundes, ja valgustatakse terve ilm oma ärda südamega, täie, sügava, piiramatu südamega, mis vaba vihast ja põlgusest.» Sedasama korratakse, ainult selle vahega, et ärda südame asemele asetatakse kaastundlik, rõõmus (et igalpool rõõmu levitada) ja rahulik süda.

Ka heidetakse buddhismile ette, et ta nõudvat egoismi, sest igaüks püüab olla vooruslik, et võita enesele õnnelikku uuestsündi. Isegi kui niisugune mõjund oleks olemas, ei ole see laiduväärt niikaua kui ühtlasi ka teistele head tehakse, ja meie nägime peatükis, mis käsitas eetikat, kui kõrgelt hindab buddhism heategu-

sid. Pealegi on egoism niisugusel kujul vähem tugev kui nende inimeste oma, kes usuvad, et nende oma hing pärib heategude eest igavese tasu, kuna buddhistid usuvad, et nad ise ei lõika oma heategude vilja, vaid et nad valmistavad ainult olevustele head uuestsünni, mis on nende heategude tagajärg, kuid seda mitte igaveseks, vaid piiratud ajaks. Peale selle õpetatakse veel iseäraldi: kui head tehakse selle mõttega, et saada nirvanasse, siis on selle egoismi järel- duseks, et sinna mitte ei saada, sest nirvana on täieliku enesetuse olukord, sinna ei või mitte omakasu püüdmisega jõuda.

Buddhism ei nõua, nagu meie nägime, mitte üksi moraalsust, vaid ka teadmist; ta nõuab, et õpetuse järgi käidaks, mitte selles teadmises, et ustakse Buddha või mõne muu dogmasse, vaid et selles veendutakse, et ta ettekirjutused on tõelikud ja üldiselt maksvad, — iseoma järe- lemõtlemiss ja võrdlemise kaudu. Ka nägime meie, et 12-ne liikme formel, sündimine olene- vuse läbi, on ka valu põhjuseks, kus valu kui esimene teadmatuse liige ja põhi.

Buddha võrdles brahmaane, kes pimedalt usuvad oma pühadesse Veda raamatuisse, hulga pimedatega; ei esimene ega viimane ei näe, ei näe ka vahemised, vaid nad peavad uskuma, mida teised neile ütlevad. Kohustus juurelda ja pimedalt mitte uskuda paistab väga sel-

gesti kuulsast kõnest Kalama elanikkudele. Kord tulid mõned Kalama elanikud Buddha juure ja ütlesid temale: «Palju brahmaane ja askeete tulevad meie juure ja kuulutavad mitmesuguseid süsteeme. See äratab meis kahtlust ja meie ei tea mida uskuda.» Sellele vastas Buddha: «On tõsi ja ka väga loomulik, et teis tekib kahtlus; pime usk on põlatav. Äрге suunduge mitte kuulujuttudesse, muinasjuttudesse, paljastesse väidetesse, nn. pühade kirjade kuulutamisse, loogilistesse deduktsioonidesse, meetodilistesse tuletustesse, silmanähtavatesse mõtetesse ega ka iganenud vaadetesse ja kujutelmidesse, ärge suunduge mitte selle järele, kas käesolev nähtus räägib selle kasuks, ega ka mitte selle järele, et mingi askeet või õpetaja seda öelnud; kui teie ise sellevastu tunnetate: need asjad ei ole õiged, need asjad on vastuvaieldavad, need asjad, kui täide saata, saavad õnnetuseks, valuks meile ja ka teistele, siis heitke ta kõrvale. Seepärast tunnetage: need asjad on õiged, need asjad on vastuvaidlematud, need asjad, kui neid täide saata, saavad õnnistuseks ja õnneks meile ja teistele, siis võtke see omaks ja elage selle järgi.»

Äsja enne oma surma ütles Buddha oma jüngerile: «Kui teil on mingisugune mõte, s. o. kui teie tahate mind austada ja minust lugu pidada, kas teie teete seda mulle austuseks?»

— «Ei, maestro.» — «Kas teie ise olete selle mõtte tunnetanud ja leidnud?» — «See on nii, meister.» — Buddha ütles isegi, et peab end vabastama õpetusest, kui seda enam ei tarvitata sihile jõudmiseks, milleni on juba jõutud. Ta võrdles õpetust parvega, mida tarvitatakse jõest üleminekuks; mida aga enam ei tarvitata, kui juba jõest on üle jõutud. See võrdlus on iseäranis tabav, sest buddhismis nimetatakse nirvanat teiseks kaldaks.

Igal maal ja iga usu juures etendab i m e suurt osa. Et aga buddhism nõuab järelemõtlemist ja teadmist, ei tugene ta arusaadavalt mitte imele. Buddha keelas iseäraldi oma jüngreile n. n. imesid teha. Suurustamine oma võime üle imet teha on üks neljast eksitusest, mille tagajärjeks vennastusest väljaviskamine. (Teised 3 on: inimese tapmine, varastamine ja ebakarskus). Ühes suures kõnes keelab ta oma jüngreil tähtede seisu ja mitmesuguste märkide järgi tõtt ette kuulutada. Kui kord mõnimgad tema jüngreist temalt luba palusid imet teha, et inimesi ümber pöörda, kes imet tahtsid näha, et siis tema sisse uskuda; siis vastas Buddha: «Silmamoonutajad võivad ka niisuguseid imesid teha, suurim ime on õpetuse ime veendumuse läbi.»

Nagu meie nägime, alustas Buddha oma õpetusteedkonda sõnadega: «Olgu avatud kõi-

gile surematuse värav, kel kõrvad, tulgu ja kuulaku!» Ühes oma kõnedest ütles ta: «Kolm asja valgustavad ilma: kuu, päike ja minu õpetus.» Teinekord ütles ta: «Mul ei ole niisuguse õpetaja kokkupandud rusikat, kes kuulutab oma peaõpetusi mõnele eelistatavale õpilasele.» (Seda tegid brahmaanid). Sellepärast on täiesti vale kirjutada buddhismi arvele salajasi õpetusi ja seda hüüda «esoteeriliseks buddhismiks,» nagu seda teevad mitmed modernsed n. n. usud ja filosoofiad, näit. teosofia. Paheim asi on, et need süsteemid on buddhismilt laenanud mõningaid lööksõnu, nagu karma ja nirvana, neid seganud brahmaani, kristlikkude ja teiste aadetega, peaasjalikult müstiliste ja okkultistlikega ja siis seda segu nimetanud buddhismiks. Õige buddhism on müstilise vastand, ta heidab imetod kõrvale, põhjeneb tõelikkusel ja keeldub absoluutse ja teise n. n. esimese põhjuse üle spekulatsioonist. Need ebaõiged teated on buddhismile idamaades suurt kahju teinud. Kuna «esoteerilise buddhismi» müstika ja ime teatud isikuid oma poole meelitab, takistavad nad tõsiselt uurijaid õiget buddhismi õppimast. Inglise õpetlane professor R h y s D a v i d s, parim buddhismi tundja õhtumaal, ütles kuulsas raamatus «Esoterischer Buddhismus» (Sinneti kirjutatud) kohta järgmist: «Pealkiri on väga ilus, kuid sisu ei ole

esoteeriline ega ka buddhism, liiategi ei ole olemas esoteerilist buddhismi.

Et Buddha ordudesse keeldus naisterahvaid vastu võtmast ja pealegi, kui ta oma võõrasema Pajapati ja oma armsaima jüngri Ananda palvele oli järele annud, kirjutas neile õige valjud seadused, sellepärast heidavad buddhismi vastased ette, et see olevat naisterahvaste vastu vaenulik. Kuid kui teada selleaegset (praegugi veel brahmaanide juures) india naisterahva seisukorda, võidaks sellest kohtlemisest aru saada. Tõesti võib ta elust nimetada palju juhtumeid, millised näitavad suurt austust, mis tal oli naisterahvaste vastu. Ta ise nimetab mitmesuguseid oma naisjüngreid silmapaistvamate ja õpetatute hulgas. Tähelepanu väärib see, et buddhismi pühades raamatutes, kui on mehed ja naised koos nimetatud, siis nimetati neid alati meeste ees; öeldakse näit. ema ja isa, ei iialgi ümberpöördukt. Veel praegugi on naisterahva ühiskondlik ja sotsiaalne seisukord buddhistlikkudes maades palju soodsam kui teistes hommiku-ja isegi paljudes õhtumaades. Birmas näit. on naised seaduslikult meestega üheõiguslikud ja omavad palju õigusi, mida nende euroopa õed nüüd ka tahavad saavutada.

Meie nägime juba, et Buddha ajal valitses Indias suurim sallivus igasuguste usuliste ja

filosoofiliste arvamiste suhtes. See sallivus püsib buddhismi juures veel tänapäevani, s. o. 2500 aastat. Sellest ajast arvates ei pöördunud ükski inimene sündimise läbi ümber ja mitte tilkagi verd ei valatud õpetuse laialilootamiseks. Buddhism on missioneeriv usk, ta lagunes kiiresti üle kogu Kesk- ja Ida-Aasia, pehmendades metsikute rahvaste, tataaride ja mongoollaste kombeid. Isegi kui buddhism vägeva keisri Asoka poolt vastu võeti, umbes 250 a. e. Kr., ja sai niitelda riigiusuks, koheldi sallivuse põhimõtteid, kui võimalik, veel suurema vabadusega, nii et see meile ja meie kultuurile näib olevat otse muinasjutuline. Selle kohta on meil olemas kindlad tunnistused kirjade näol, mida Asoka üle kogu oma suure riigi lasi kaljudesse ja kivipostidesse raiuda. Ma nimetasin juba üht niisugust, mille ta oli lasknud Buddha sündimispaika püstitada. Siin esitan mõne neist määrusist, et näidata selle valitseja karakterit peale buddhistiks saamist: «Kõikide uskude pooldajad peavad igalpool elama rahu. Kõik tunnistavad end selle valitsemise alla, millist nad tahavad endi üle näha ja et see nende südame puhtuseks saaks. Tõelikult on inimesil mitmesuguseid arvamisi ja vaateid, kuid nad peavad ainult oma usku hindama ja ialgi teiste oma maha tegema. Ainult nii viisi ei tehta kellelegi ülekohut. On olukordi,

kus isegi teisi uske peab austama.» — «Vane-
maid peab austama ja nende sõna kuulma, üldse
kõiki elavaid olevusi peab austama ja tõtt rää-
kima. Need on Dhamma vourused.» (Buddha
õpetus.) — «Igalpool mu riigis ja ka mu naab-
rite omades asutasin ma haigemaju inimeste ja
ka loomade jaoks. Ka arstirohu taimi looma-
dele ja inimestele lasksin ma istutada, kus nad
veel mitte saadaval ei olnud. Külatänavai-
le lasksin ma istutada puid ja kaevusid kaevata
inimestele ja loomadele.» — «Mu teenijad pe-
vad ära hoidma vangistusi ja karistusi, kõrval-
dama takistusi, abiks olema vaestele ja peaa-
jalikult isikutele, kes suurte perekondadega, ja
vanadele.» — «Ametlikud toimingud võtavad
väga palju aega. Nüüd käsin ma, — et igal
ajal ja igas kohas peavad teenijad mulle aru
andma, olgu ma söömas või magamas, või haa-
remis, vankris või aias, sest ma pean alati val-
vel olema kõikide õnne pärast, ja selle aluseks
on kõigi talituste kasutamine ja kiire täitmine.
Igal tööil, mis ma teen, on sihiks mu kohustus
kõigile elavaile olevusile igalpool seda teha,
mille läbi nad saaks õnnelikuks; sest kõik ini-
mesed on mu lapsed.» — «Tulevased põlved
peavad teadma, et vallutused tule ja mõõgaga
ei ole väärt kandma vallutuste nime, sest nad
toovad enesega ainult valu ja toorust. Tule-
vased põlved peavad teadma, et vallutused sei-

savad ainult õigluse triumfis.» — «Mu valitsuse algul pidasin ma sõda kalingidega ja võitsin nad ära. See sündis enne kui ma olin Buddha õigluse seaduse omaks võtnud. Selle sõja kes-tes tapeti sajadtuhanded, paljud haavati ja viidi vangi. Kuid peale seda, kui ma selle õpetuse olin omaks võtnud, kahetsesin ma väga seda sõda, sest ta tõi rahvale õnnetust, surma, häbistust, lahutust tuttavatest ja teisi viletsusi. Sellepärast kahetsen ma seda sõda nii väga, et isegi kui mind haavatakse, kannatan seda, kui iganes võimalik. Sest ma tahan, et igal oleks kindlus, eneseülevalitsemine, rahu ja rõõm.» —

Olgugi et võiks tuua veel paljuid sarnaseid tekste, usun ma, et juba nimetatutest jätkub, et näidata buddhismi vaimu ja mõju, mida ta avaldab: «viljast võite teda tunda.»

Kõik see sündis enam kui 200 a. enne Kristust. Siit paistab, nagu oleksid mõned neist kirjadest veel praegugi meile normiks, ja tähendused sõja üle veel iseäranis ajakohased.

Kuid mitte ainult eetika, vaid ka esteetika suhtes avaldas buddhism edendavat mõju. Igal maal, kus ta laiali lagunes, tärkas eriline buddhistlik kunst, mis peaaegu täiuseni jõudis. Siin ei ole võimalik iseäraldi selle teemi üle juttu teha; selleks oleks tarvis eri kirjatöö. Sellepärast nimetan ma seda ainult möödamin-

nes ja võin öelda, et suurepäralised ehitised ja mälestussambad kõigis buddhistlikes mais äratavad igas vaatelejas imestust.

Tähelepanu väärrib ka see asjaolu, kui sageli buddhism sundimist jälestab ja sellevastu vabadust hindab; isegi Buddha poolt asutatud vennastuses ei ole tōotust olla sõnakuulelik. Buddhism tahab vabastada inimest kõigist ahe-laist ja köidikuist, kehaliselt, vaimliselt, usuli-selt ja sotsiaalselt. Buddhistid ei püüa iialgi poliitilisi ja usulisi vaateid oma naabreile peale suruda. Edwin Arnold, kes Buddha elu ja õpe-tuse üle ühe ilusa luuletuse kirjutas («Die Leuchte Asiens»), nimetab buddhismi suurepäralisemaks inimese vabaduse kuulutuseks, mis kunagi on lmunud.

Sageli tülitsetakse selle küsimuse kallal, kas on buddhism usk või filosoofia. See ole-neb sellest, millise tähenduse meie sõnale usk anname. Kui selle sõna all mõeldakse ainult kitsast kristlikku mõistet usust, usku jumalasse ja teatud dogmadesse, kui seda sõna võetakse tema sõnalises tähenduses «seotud» (jumala külge), siis ei ole buddhism mitte usk. Kuid kui usu all mõistetakse seda, mis rahuldab sü-dant, hinge ja vaimu ja on igas eluseisukorras abiks ja lohutuseks, siis on buddhism kindlasti usk, nagu lugematu hulk ta pooldajaid on seda näidanud minevikus ja käesoleval ajal. Kuid ta

on ka filosoofia, sest ta ei nõua mitte pimedat usku, vaid juurdlust ja järelekatsumist ja sellest tingitud veendumust. Ta selgitab ilma tõsiasju loomulikul viisil, aga mitte üliloomulikkude jumala ja müstiliste jõudude vahelesegamise abil (Carus omas «Evangelium des Buddha» nimetab buddhismi «vabastamise usuks tunnetuse läbi»).

Ma usun, et õige buddhismi kirjeldus, olgugi lühike ja sellepärast ebatäielik, näitab, et meie neilt palju õppida võime. Ka aitaks ta neid paljuid probleeme lahendada, mis meile rahu ei anna meie poliitilisis ja sotsiaalseis vahekordades. Ta on tõsine meie teaduslikkude ja materiaalsete ilmavaadete täiendus, sest ainult teaduslik nägemus ei rahulda meie tundeid, teadus pole ju eetilene ega ka ebaetiline. Ma olen ka arvamisel, et buddhism kuulub filosoofia- ja usuajalukku ja et seda peab õpetama meie õppeasutisis, et see saaks meie üldise kultuuri osaks.

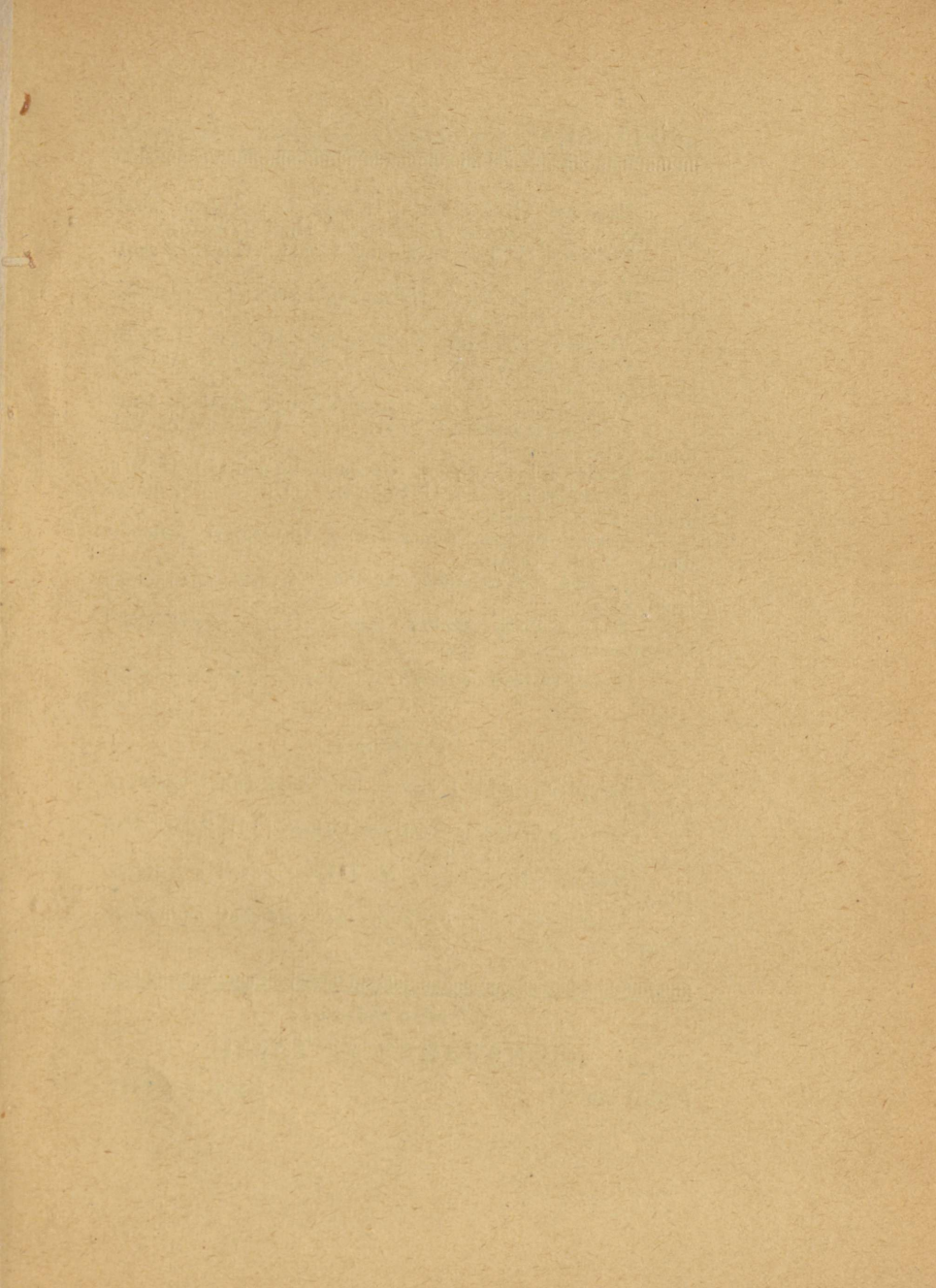
Mõnede nimetuste hääldamine.

Buddha: Pali keelseis sõnus tuleb konsonantidele järgnev h kõvasti välja rääkida, nagu sõnades Windhauch, kh, nagu sõnas Packhof, bh, nagu sõnas Abhang, ph, nagu sõnas Knappheit j.n.e. Vokaalide järel hääldub h kui pehme ch.

Pajāpati: j räägitakse pali keeles kui dsch.

Veda: v räägitakse sanskriti ja pali keeles kui w.

Cunda: c hääldatakse kui tsch.

„SÕNAVARA“ kirjastusel ilmunud näidendid:

Esimene viinapõletaja. Krahv Leo Tolstoi järele tõlkinud A. Jürgenstein. 6 vaatuses. Hind 25 senti.

Pöörang. H. Saar. Näidend 3 vaat. Hind 75 senti, köites 1 kroon.

Kergats. H. Saar. Naljämäng lastele ühes vaatuses. Hind 25 senti, köites 50 senti.

Vampiir. Joh. Ilves. Kahevaatuslik lavastus. H. 50 sn.

Omad vitsad. Jakob Liiv. Lastenäidend 3 vaatuses. Hind 75 senti.

Täismehed. J. Oro. Lastenäidend. Hind 50 senti.

Mööda kiusatustest. Eero Alpi. Ühevaatuslik näidend. Hind 50 senti.

Sinine lill. Eero Alpi. Ühevaatuslik näidend. H. 50 s.

Kaubaleping. Kl. U. Suomela. Ühevaatuslik naljamäng. Hind 50 senti.

Ema armastus. Agnes Taar. Ühevaatusl. lastenäidend. Hind 25 senti.

Lapsed. Aleksander Antson. Draam 1 vaatuses. Hind 50 senti.

Mida kinkida emale? Agnes Taar. Lastenäidend 2 vaatuses. Hind 25 senti.

Valik lastenäidendeid. Ed. Tasa. 15 lastenäidendit

Pealaos:

Isaia viisi. M. J. Eisen. Lauludega nali 1 vaatuses. Hind 25 senti.

Mulgi mõistus ja Tartlase tarkus. J. Kunder. Nali 1 vaatuses. Hind 25 senti.

Kuidas nõiaks saab. M. J. Eisen. Nali 1 vaatuses. Hind 25 senti.

Unenägu — elu. F. Grillparzer. dramaat. muinasjutt. 4 vaatuses. Hind 1 kr. 50 senti.

Tellimise aadress:

„SÕNAVARA“ — TARTU.

Rüütli tän. 11.

Kõnetraat 1001.